

OOSTVLAAMSE ZANTEN

algemeen tweemaandelijks tijdschrift
voor volkskunde

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36 Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 41, Gent.

1. Oostvlaamsche Zanten, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 39e jg. tegen 175 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 50 F per nummer; van de latere jgg. tegen 40 per nummer. Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen : 150 F (leden 100 F). Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I - Jg. XXV), door F. VAN ES : 50 F (leden 30 F). Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV), door F. VAN ES : 40 F (leden 25 F).
2. Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr.) Prijs : 25 F (leden 15 F).
3. Survivances du Passé, door A. MARINUS (8 p.). Prijs : 12 F (leden 8 F).
4. Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F)
5. Osschaart door F. VAN ES (overdruk 1945), 28 blz. Prijs : 30 F (leden 20 F).
6. 2e Lustrumnummer 1930-1935. Prijs : 40 F (leden 24 F).
7. Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
8. Waasch Sagenboek, door F. VAN ES. Prijs : 100 F (leden 60 F).
9. Het Curieus en Vermakelijk Namenboek, door Em. ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
10. Folklore en Onderwijs, door L. HOSTE. Prijs : 12 F (leden 8 F).
11. August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken, door Fr DE COSTER. Prijs : 25 F (leden 15 F).
12. Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur, door F. VAN ES. Prijs : 25 F (leden 15 F).
13. De Wetterse Reuzen, door Lic. M. DAEM. Prijs : 25 F (leden 15 F).
14. Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen, door Dr. G. DE MEYER. Prijs : 25 F (leden 15 F)
15. Een Teerlingspel in Gent, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs : 25 F (leden 15 F).
16. Spelen mijner Jeugd, door L. LIEVEVROUW. Prijs : 60 F (leden 35 F).
17. De levende Folklore van het Gewest Balegem, door M. BROECKHOVE. Prijs : 65 F (leden 40 F).
18. Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land, door M. BROECKHOVE. Prijs : 230 F.
19. Doods-, Begravenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde, door J. PIETERS. Prijs : 90 F (leden 55 F).
20. Het Volksleven te Wieze. 1900-1950, door J. VAN HAVER. Prijs 100 F (leden 60 F).
21. Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsodghuis te Gent, door E. LUYKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs 40 F (leden 25 F).
22. De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, door H. VAN HESE. Prijs 125 F (leden 80 F).
23. De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu, door Cl. VANHOUCKE, Prijs : 160 F (leden 100 F).
24. Het Sterrelid in het Gebied van Dender en Schelde, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs : 275 F (leden 190 F).
25. Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk, Prijs : 70 F (leden 50 F).
26. Catalogus Tentoonst. 125 jaar Gentse Feesten, juli-augustus 1z68, 44 blz. Prijs : 50F.
27. Kinderzang uit Zwijnaarde. Dr. L. GELBER. Prijs : 40 F leden (60 F niet-leden).
28. Jan de Lichte. Gerard SIMONS. 32 blz. Prijs : 35 F leden (50 F niet-leden).
29. De Vinkensport in Vlaanderen (avec un résumé en français). 1969, 165 blz., 42 ill. 3 tek., door M. BROECKHOVE. (Nr X van de Uitgaven van het Alfons De Cockfonds). Prijs : 290 F (leden 175 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent. Voor het buitenland + 10 F portikosten.

UITVERKOCHT zijn thans : Herdenkingsalbum Alf. de Cock — Het Stroodekkersbedrijf door Cl. Trefois — Lodewijk De Vriese Bibliografische studie — De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois — De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois — De Tinnepotgieterij te Gent door J. Boes — Galerij van Gentsche Typen door E. Andelhof —

(Zie derde bladzijde van de kaft)

OOSTVLAAMSE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
 ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE
 VOLKSKUNDIGEN EN VAN ZIJN DIENST VOOR
 VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, 9620 Zottegem

Redactieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.

Ruil en Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, 9000 Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

Prijs : 40 F.

M. BROECKHOVE : Beknopte historiek bij de nieuwe kافت 1970	2
M. VAN WESEMAEL : Een buitenissige nieuwjaarsbrief	4
G. SIMONS : Jan-Baptist Hellebaut, de laatste Gentse primus	8
A. BRACKE : Van het cijnkiesrecht naar het algemeen meervoudig stemrecht. Historische situering van 16 Gentse arbeidersliederen	19
BONDSNIEUWS	
Het Bestuur : Heemkring Gent	7
ZOEKEN & ZANTEN	
Gent. — Kulturele raad van de stad Gent. M. Daem	29
Gent. — Poppentheater Nele viert dertigjarig bestaan. M. Daem	29
Meldert. — Tentoonstelling "Meldert Vroeger". R. v. d. L.	30
Godveerdegem en Striپen. — Sagen. Heksen. Jozef Van Effelterre	31
Voiksuitdrukking "Het dertiende viggen". R. v. d. L.	33
Velzeke & St.-Lievens-Houtem. — Rivaliteit in een lied. Een jaarmarkt. R. v. d. L.	33
Bachte-Maria-Leerne. — Kleurfilm. "Vijf jaar leven in de gemeente 1965-1969". Renaat van der Linden	35
BOEKBESPREKING	
Album Kunstschilder Guillaume Michiels. Renaat van der Linden	36
Karel de Decker & Eugeen van den Broeck. Pol Heyns, archivaris van de Vlaamse Volkskunde. Renaat van der Linden	38
Willem Lenaers. Panorama van Stramproy en omgeving. Persbelichting en Facetten van Limburg 1967. Gids voor Stramproy. Renaat van der Linden	39
'T Beertje. Volkskundige Almanak voor West-Vlaanderen 1969-1970. R. v. d. L.	40

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
 Noordstarfonds, Gent.

BEKNOPTE HISTORIEK BIJ DE NIEUWE KAFT 1970

Ons tijdschrift gaat zijn vijfenveertigste jaargang in. De reeks omvat in totaal meer dan negenduizend bladzijden. Het geldt als een verdienste en een waarde voor allen die er aan medegewerkt hebben. Het mag voor ons een spoorslag zijn om met ijver verder te werken en ernaar te streven dat ons tijdschrift nog meer uitstraalt.

Het spreekt voor zichzelf dat een tijdschrift van tijd tot tijd een ander uitzicht krijgt. Driemaal kreeg de kaft een andere aanblik.

Van jg. I (1926) tot en met nr. 3 van jg. II (1927) speelde een beeld van Gent de hoofdrol. Victor Stuyvaert sneed de houtsnede, een drieluik.

In het middenvlak, een maagd die korenaren aan het zanten is, met op de achtergrond de torens van Gent, Sint-Baafskerk, Belfort, Sint-Nikolaaskerk en Sint-Michielskerk, in de linkerhoek een wapenschild met een leeuw. Een sterk gestileerde bloem vulde het linker- en het rechtervak. De tekening legde de nadruk op de titel, nl. het systematisch en wetenschappelijk verzamelen of zanten van de « aren » door vorsers en zanters. De kleur van de kaft was vermiljoen en met zwarte druk.

In 1927 tekende Clemens V. Trefois een speciale affiche voor de eerste tentoonstelling van de Bond.⁽¹⁾

Elementen uit het volksleven werden geschikt als in een wapenschild. Bovenaan werden de vier velden gevuld met, van rechts naar links, het poppenspel, Sint-Nikolaas, de Kerstboom en een O.-L.-Vrouwkapelletje. De rechter flank spookt

(1) De Folklore-Tentoonstelling van 16 tot 31-7-1927 ter gelegenheid van de Gentse Feesten.

met kaarten en de doodskop van waarzeggers en tovenaars, de punt ervan heeft betrekking op de volksverhalen met een kasteel in de verte, een sater op de voorgrond en een spookdier tussenin.

De Gentse leeuw neemt het middenvak van het schild in beslag, met op de punt een windmolen in perspectief, omgeven door gebonden korenschoven. De linkerflank toont ons huissieraad, een doopschotel en een huwelijkskan; in de punt ervan troont de haan als hoogtepunt van het schuttersleven.

Deze affiche werd als schild voor de Bond gekozen en vanaf het nr. 4, jg. II (1927) als versiering voor de kaft gekozen. Praktisch nam het schild het volledige voorblad in beslag. Dit duurde tot het einde van jg. VIII (1933). De kleur van de kaft bleef vermiljoen met zwarte druk tot einde van jg. IV (1929) en werd door lichtblauw met zwarte druk vervangen tot einde jg. VIII (1933).

Vanaf nr. 1, jg IX (1934) verscheen het schild verkleind in 't midden van de kaft met een geblokletterde titel waarvan « Oostvlaamsche » horizontaal en « Zanten » vertikaal geschikt werden.

Na het afkondigen op de alg. stat. vergadering van 25-10-1964 dat onze Bond koninklijk geworden was, werd bovenvermelde schikking behouden, doch het schild werd gekroond met een kroontje en dit vanaf nr. 1, jg. XXXX (1965). Gedurende al de jaren, met of zonder kroontje, was de kleur van de kaft wit met zwarte druk tot het einde van jg. XXXXIV (1969).

Einde 1969 oordeelde de Raad van Beheer het gewenst om de kaft een ander uitzicht te geven. Ingevolge de wens uitgedrukt op de alg. stat. vergadering van 26-10-1969 werd een oproep gericht tot begaafde leden om een ontwerp in te dienen⁽²⁾, met of zonder schild.

Van de ingediende (reeksen) ontwerpen heeft de Raad van Beheer dat van kunstschilder Raymond Verstraeten van Gentbrugge weerhouden, nl. een horizontale schikking van de titel en een nog kleiner schild met aangepaste kroon, en dit op gemskleurig karton, met bister druk, zie huidige kaft.

Aldus heeft de Raad van Beheer willen aantonen dat de volkskundigen in geen geval ouderwets zijn, doch de wisselende levensnormen waarnemen en volgen. De uiterlijke aantrekkelijkheid speelt als eigentijs teken zeker een grote rol.

M. BROECKHOVE

(2) Zie Mededelingenblad jg. IV, nr. 12, december 1969.

Een buitenissige nieuwjaarsbrief

Het is voldoende bekend dat de mens steeds — vroeger heel wat meer dan vandaag de dag — verzot geweest is op de aktieve beoefening van een of andere vorm van wat we gerust cryptografie mogen noemen. Het begon reeds bij het jonge volkje op straat, op de speelplaats en zelfs in het klaslokaal zelf: een voor privé-gebruik eigenhandig gefabriceerd geheimtaaltje moest voorkomen dat buitenstaanders hun neusje zouden steken in zaken die alleen de leden van het klubje aangingen. Seinde een klubgenoot dit bericht

Jarwi heerwi aarwi derwi berwi trorwi

over naar een kameraad, dan wist deze op stel en sprong wat hij weten moest nl. dat : Jan heeft aan de bel getrokken.⁽¹⁾

Of de « grote mensen » zich bij dergelijke spelletjes onbetuigd lieten? Verre van daar. Meer dan de atoomtijdperk-gasten hadden ze de tijd en vooral het geduld om zich met het spelen met een massa woord- en andere spelletjes bezig te houden. Een eerste, alleszins ferm beoefende vorm van die spelletjes was voorzeker het kronogram. Geen boek, geen opschrift, geen gelegenheidsdruksel, geen monument, geen toneelopvoering, geen processie, geen kavalkade⁽²⁾, geen triomfboog, geen ommegang, geen huldiging, geen blijde intrede, ware niet denkbaar geweest zonder de aanwending van een niet zelden overweldigende stroom Latijnse, Nederlandse of Franse kronogrammen = jaerschriften = tydschriften = jaerwysers = tydwysers = cronicons.

Meer gevorderden in het spelen met woorden waagden zich aan het ineenknutselen van acrostichons, anagrammen, rebussen, letter-, cijfer- en figuurpuzzels. Het volstaat — al ware het slechts oppervlakkig — kennis te maken met de talrijke toneelprogramma's die de faktors van menige rederijkerskamer in de 18de en 19de eeuw al tekenend en cijferend hebben opgesteld⁽³⁾ om te ervaren met welke intensiteit die spelletjes gespeeld werden.

Doch richten we liever onze blikken naar een ander, apart soort spelletje. We bedoelen de zg. cryptobrieven waarvan we een typisch voorbeeld aantreffen in een oude Gentse almanak.⁽⁴⁾ Onder cryptobrief dienen we te verstaan een bericht dat op het eerste gezicht niets dan mouwstrijkerij en vleiende complimenten inhoudt. Doch, opgepast, sla je bij het lezen van die suikerzoete tekst alle even regels over

(1) P. DE KEYSER, Een staaltje van geschreven p-taal uit de 18de eeuw, O V Z IV (1929), 33-38.

(2) Om alleen maar aan de beroemde Machariuskavalkade te herinneren: niet minder dan 86 borden voorzien van Latijnse kronogrammen begeleidden de taalrijke praalwagens, diergroepen en akterende groepen. Op de 17 opgerichte triomfbogen prijkten er maar liefst 37. De oppergaai werd echter afgeschoten door het affiche van de kavalkade waarvan de tekst uitsluitend uit kronogrammen bestond. Precies geteld 82 stuks.

(3) De Bibliotheek van de Bond bezit een rijke verzameling van dergelijke programma's, grotendeels geschonken door wijlen Prof. P. de Keyser.

(4) Jan Rechthout almanak voor al de Gentenaars die het hert op de tong dragen, Gent, 1896.

zodat alleen de oneven regels gelezen worden, dan blijkt het dat als bij toverslag het zoete de plaats geruimd heeft voor al wat bitter is.

De auteur van de brief in kwestie is een vrouw wier echtgenoot een alles behalve beminnelijke levensgezel is. Gebeurt het een enkele keer dat ze een korrespondentie te voeren heeft dan is hij er als de kippen bij om te controleren wat ze en aan wie ze iets te berichten heeft. Tot welke list moet ze haar toevlucht nemen, als ze bij een of andere kennis haar hart eens wil uitstorten? Geen probleem. Ze schrijft een lange brief volgepropt met liefelikheden en lofbetuigingen aan het adres van haar man. Nadat deze, gevleid en over van zich zelf, zijn mondeling approbatur gegeven heeft haast ze zich alvorens het epistel te posten er een P.S. aan toe te voegen : « *Als gij het ware gevoel van mijn hart en mijnen toestand wilt kennen moet gij bij het lezen telkens eenen regel overslaan* ». Ik kopieer 5 van de 29 regels :

*Mijn man, vriendin, bemint niets meer dan zijne
geliefde vrouw; boven alles veracht hij de
borrels en den jenever; in zoverre dat hij
mij nooit verlaat; hij handelt dus beter dan een, die
dagelijks den twist en de ellende in huis brengt.*

Ik zei het reeds, het was een spelletje dat men speelde, een naïef, fantazierijk, echt volks, onschuldig spelletje. Minder onschuldig, doch integendeel eerder ondeugend, ja gepeperd is die Franse cryptobrief welke een pater aan een jong meisje schreef, een « *lettre d'un religieux à une novice* ». Jean-François De Laval, die in leven hoofdbibliotekaris van de G.U.B. was, tekende hem in het begin van de vorige eeuw op.⁽⁵⁾ In 24 regels bezingt de pater de deugd van een jonge dame die op het punt staat non te worden. Het is een gegoochel met « *exemples de vertus* », « *grande modestie* », « *confiance en dieu* », « *conscience droite* », « *saints avis* », en wat weet ik al. Pas komt de aap uit de mouw wanneer het meisje ertoe komt de brief volgens de werkwijze hoger aangeduid, te lezen. Dan eerst blijkt het dat de heerlijkheden die haar aangeboden worden, van een heel bijzonder allooi zijn, heerlijkheden die men van een heilige man bepaald niet verwacht. Per slot van rekening moet de extreme platheid van het geschrift ons geenszins verwonderen, gezien het tijdstip waarop het ontstaan is : het tijdstip waarop kerken onvoorwaardelijk gesloten werden, kloosters opgeheven; kloosterlingen beschimpt, vervolgd, verbannen en vermoord.

De aangehaalde voorbeelden vertonen heel wat gelijkenissen : geen spoor van onraad in de onklare teksten; het is de klare tekst die in het eerste geval kwaad spreekt, in het tweede geval kwaad sticht. Beide zijn ze gesteld in proza en de lezing gebeurt door het uitschakelen van de even regels van de teksten.

(5) Recueil de pièces rares tant que satirique, Gaillardes que Piquantes en vers et en prose ... gecyndigd in Maerte 1805, ... door Jean François De Laval, G.U.B. G 3135 5p. 79.

De nieuwjaarsbrief⁽⁶⁾ die we als derde voorbeeld aanhalen is uit volkskundig oogpunt van meer belang. Niet omdat hij in dichtvorm aangeboden wordt; ook niet omdat hij volgens een andere werkwijze dient geklaard te worden. Wel omdat hij ons herinneren doet aan een tijd toen nog volgens de oude traditie met meer overtuiging « genieuwjaard » werd. Wegens nog een ander kenmerk verschilt hij opvallend van de andere brieven. Inderdaad doet hij ons onwillekeurig terugdenken aan het plagerijtje dat ieder jaar opnieuw opdook en de ronde deed: Lieve peter, hoe meer ge mij geeft hoe beter. Geeft ge mij niet, dan zijt ge mijn peter niet. Onze nieuwjaarsbrief is eveneens als een plagerij bedoeld. Het is pas nadat de tekst geklaard is, dat de ware zin van het geschrijf te voorschijn treedt. Om de geheimdoenerij van het geval nog aan te dikken heeft de briefschrijver zijn epistel besloten met een cijferpuzzel zoals we er in de 18de eeuw met honderdtallen aantreffen.

W32 w33t k2nn2n h32r d2 z3nn2n
 V1n d2z2n Br32f v44r 't N325w-j12r
 M42t z6n kr56sk2ns 1l b2m3nn2n
 3k w2nscht2 d1t h2t 1lz44 w12r.

Het ligt voor de hand dat de gebruikte cijfers de 6 klinkers van het alfabet vervangen: a, e, i, o, u, ij.

Vanzelfsprekend duidt men de manier aan om de brief te lezen: « *Den lezer moet aenmerken dat dezen brief gelyk hy is kwaed voorzeyt maer om 't goed te wenschen ... Om de liefhebber-cryptograaf in de gelegenheid te stellen zelf de sleutel van het raadsel te vinden delen we die hier niet mee maar doen dat wel in een voetnoot.* »⁽⁷⁾

NIEUW - JAER - BRIEF

*Ik wensch' u voor Nieuw-jaer,
 Al 't geene u is tegen.
 Ik u niet wenschen kan,
 Geluk, voorspoed en zegen.*

*Een gezonde ziel en lijf,
 Dat wil ik u niet wenschen.
 Maer boos en droef te zijn,
 Dat jon ik alle menschen.*

*Voorts zoo wensch ik u nog
 Al dat u droefheid baerd.
 Maer geenzins wensch ik u
 't Geen aengenaem is op de aerd;*

(6) Id. p. 80.

(7) Van ieder der 8 kwatrijnen leze men alleen de eerste en de vierde regel.

*Dat gij ten vollen Godt
Door zonde zoud' mishaege,
Dog niet dat gij hem hier
Na wenschen mogt behaegen.*

*Nog voordere wensch ik u
Rampen en tegenspoed.
Maer ik wensch' u niet
Gunsten en 't eeuwig goed;*

*U altijd zieck te zien
Is waerlijk mijn begeeren.
Dus vrij te zijn van kwaed
En heb ik ook niet geeren.*

*Ten laetsten wensch ik u
De hel en alle leed.
Maer ik en jon u niet
Het hemelsch gloriekleed.*

*Nog meer zoo wensch ik u
De grouwelijk' eeuwigheid.
En dat Godt u bevrijd van
De kroon en zaligheid.*

M. VAN WESEMAEL

HEEMKRING «GENT»

Op de kontaktvergadering van 11-1-1970 waarop alle belangstellenden uitgenodigd waren⁽¹⁾, heeft ons bestuurslid de Heer Gaston Hebbelynck, die als gespreksleider optrad, de oprichting van een heemkundige afdeling in de schoot van de Bond, bekend gemaakt.

Na gedachtenwisseling werd de benaming HEEMKRING «GENT» aangenomen.

Om te beginnen start men met maandelijks werkvergaderingen waarop bepaalde onderwerpen in verband met de heemkunde over Gent behandeld worden.

De resultaten van de besprekingen zullen worden verzameld om op het geschikte ogenblik heemkundige bijdragen te publiceren.

Op de medewerking van iedereen wordt gerekend.

HET BESTUUR

(1) Zie Mededelingenblad nr 1 - 1970, 5e jg. januari, p. 2-3.

JAN-BAPTIST HELLEBAUT

de laatste Gentse primus

Aan mijn vrouw.

Op 27 oktober 1969 was het 150 jaar geleden dat te Gent *Jan-Baptist Hellebaut* overleed. In een geïllustreerde gids voor deze stad, uitgegeven door de Locale Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten en de vereniging « De Vrienden van Oud Gent » (1949) vermeldt H. Van Werveke de man niet meer onder de beroemde of verdienstelijke mannen, te Gent geboren of er bijna gans hun leven doorgebracht. In 1949 zou het anders juist 175 jaar geleden zijn dat hij, de eens te Gent zó gevierde primus, in de Valksteeg geboren werd.

Maar het is duidelijk dat zijn veel te vroege dood deze bekende hoogleraar wel zéér vlug heeft doen vergeten. Als bijna vanzelfsprekend herinnert te Gent geen straat aan deze zo uitzonderlijk begaafde volksjongen. Zijn naam verdween voorgoed uit de encyclopediën van onze eeuw.

Zou het evenwel geen kleine « daad van eenvoudige rechtvaardigheid » zijn de welbespraakte en uiterst bekwame jurist maar bovenal, de aangename, de goedhartige, de edele mens, die rector Hellebaut is geweest, bij deze verjaardag, even te herdenken? Hij behoorde tot de besten van het volk en hij getuigde van de deugden en kwaliteiten van zijn volk.

J.-B. Hellebaut
(1774-1819)

De Gentenaren kunnen ervan verzekerd zijn dat J.-B. Hellebaut van authentieke Gentse oorsprong is. Zijn grootvader, wiens voornaam hij ontving bij zijn doopsel in de St.-Niklaaskerk, werd te Gent geboren in 1717. Dezes vader heette Judocus. Was het deze Judocus die op 26 oktober 1697 officier benoemd wordt door oudschepen J.-B. d'Hane voor de « heerlichhede van het Nieulandt, gheleghen binnen deser stede van Gendt »?

Vermelde grootvader huwde Maria-Magdalena Missiaen van Izegem, dochter van Georgius, geboren in 1703 en overleden te Gent op 4 jan. 1780. Toen hij in 1802 stierf, was hij gedomicilieerd in het Watergraafstraatje. Zijn zoon, Guilielmus Joannes, geboren en gedoopt te Gent (St.-Niklaaskerk) op 13 november 1746, trouwde met een echt Gents meisje, nl. Maria-Carolina Minne, aldaar geboren op 4 maart 1749. Zij waren de ouders van de Gentse primus en hadden buiten deze nog zes kinderen. Wij vonden ze eens vermeld als « eerlijke burgerlieden ». Vader Willem-Jan was een horlogemaker en woonde in de nu verdwenen Valksteeg, gelegen tussen de Veldstraat en de Leie.

Hun zoon Joannes-Baptista werd geboren (in de St.-Niklaasparochie) op 8 augustus 1774, gedurende het « eerste uur ». De getuigen bij het doopsel waren Johanna Theresia Vergult en de grootvader, Jan-Baptist Hellebaut.

De jonge Hellebaut ontving zijn eerste onderricht in de particuliere scholen gehouden door Teirlynck en Delbecq, vrije schoolmeesters der stad Gent, welke respectievelijk de H. Geest- en Schepenhuisstraat bewoonde.⁽¹⁾ Hij moet daar reeds uitzonderlijke uitslagen behaald hebben want we zien hoe deze jongen uit een bescheiden familie humaniorastudies kan doen. Eerst bij de paters Augustijnen aan de Academie- en St.-Margrietstraten, waar pater C. Volbracht en J.-B. Stobelaers zijn leraars waren. Nadien studeerde hij aan het Koninklijk College of « Collège des Humanités », het voormalige Jezüetencollege, aan de Volderstraat.⁽¹⁾ Tijdens de vakanties echter moest hij iets zien te verdienen en zo ging hij al heel jong werken bij drukker Spillebaut in de St.-Jorisstraat. Hij was er vooral letterzetter, maar nadien ging hij als corrector over naar de drukkerij van Pierre-François De Goesin, op de Hoogpoort⁽¹⁾.

Hoe ijverig hij als student wel was, bewijst volgende anekdote : toen hij zich voorbereidde op een Latijns examen, zegde zijn moeder tot hem : « Deze keerse moet gij nog dezen avond in u hoofd studeren » en hij onderwierp zich aan dit bevel. Het staat vast dat hij in die periode twee zilveren medailles verdiende, versierd met de beeldenaar van Maria-Theresia en voorzien van de teksten : « Palma infimae classis Grammatices » en « Praemium studii Poetici ».

De behaalde studieresultaten spoorden zijn weldoeners en beschermers, de kanunniken Goethals en Hellin, er toe aan om hem naar Leuven te zenden, « om zich in de Welsprekendheid te oefenen ». Hij verwierf opnieuw de prijs, een zilveren penning, waarvan het opschrift luidde : « Palma exercitationis Rhetoricae ». Hellebaut woonde te Leuven in « de Paedagogie » (de Lelie).

Maar op 13 augustus 1793 ontving men te Gent de tijding dat J.-B. Hellebaut

(1) Adressen medegedeeld door Mw. D. D'Hooghe-Floryn, Stadsarchief - Gent.

diezelfde dag was uitgeroepen tot Primus der Filosofie van de Leuvense universiteit. De eerste van de 400 examinandi. De vierde Gentse primus. In zijn vaderstad was de vreugde algemeen omdat het reeds 112 jaar geleden was dat een Gentenaar deze grote onderscheiding nog had behaald. (De vorige primus was Judocus Goethals). Wat zouden de Bruggelingen nu afgunstig zijn : een *geboren* Gentenaar primus!

's Avonds nog luidden de drie klokken van zijn parochiekerk St.-Jacobs, terwijl zijn geburen hun huizen verlichtten. Op 25 oogst deed de nieuwe primus zijn plechtige intrede in zijn versierde geboortestad. De weg die de optocht moest volgen was lang : van de Keizerspoort tot het stadhuis⁽²⁾. Gent bood een feestelijke aanblik. De Kapucijnen hadden aan hun kloostergevel, in de Brabantdam, vijf chronogrammen geplaatst; de Franciscanen — gevestigd waar nu het gerechtshof is — kwamen echter met zestien opschriften — Latijnse en Nederlandse — voor de dag. Aan de hoek van de Zonnestraat prijkte een eerder sarcastisch opschrift : onder de voorstelling van een uil las men :

« Daer zyn er met den praet,
Die scynen veel te wezen;
Maer even met de daed,
't Zyn vogels als den dezen! »

Bij de aanvang der Veldstraat prijkte een triomfboog, getooid met een beeld van de H. Macharius, te Gent tijdens de pest overleden. Bemerkte men ook verzen tegenover de Valksteeg en aan de woning van de primus, niet ver van daar had een republikein alles opgegeven wat Hellebaut zich had eigen gemaakt maar het slot luidde : « Que connait-il donc encore? Les droits de l'homme! » Praalde de Koornmarkt met een praalboog met de beelden der H.H. Petrus en Paulus en Amandus, in de buurt van het 's Gravensteen ontwaarde men een andere triomfboog, een hulde aan de landbouw, met Ceres en Pomona er bij. De « eerwaarde vaders Augustijnen », waar Jan-Baptist de eerste beginselen der Latijnse taal en dichtkunst leerde, zorgden voor zeven jaarschriften.

Zo las men boven de collegepoort :

« eXUrgIt VelUtI DILICULUM
DoMUUs haeC VIVIs VoCIBUs eXULtat »

En in het college zelf :

« trIUMphUs heLLebaUt a stUDlosa JUVentUte CeLebratUr.
sChoLae aUgUstIno ganDaVensIs ornatIssIMo Vero peCtore gratULantUr.
Joannes heLLebaUt septIMUs sophIae VICtor aUgUstINI paLestrae aDIUngItUr.
testUrata UniVersItate LoVanensI prIMUs CanItUr Joannes heLLebaUt ganDensIs.
VIVat DIU ILLUstrIs Joannes heLLebaUt prIMUs LoVanensIs. »

(2) Een druksel gedat. 21.8.1793 gaf als « straeten ende plaetsen, alwaer het cortège zal passe-
ren... : Keyzer-Straete, Vyf-wind-Gaten, Brabanddam, Brabant-Straete, Kauter, Zonne-Straete,
Veld- en Volderstraete, Koornmarkt, Hoyaert, Breydelstege, Hoogbrugge, Veirle-Plaetse,
Geldmunte, Vrouwenbroederstraete, Steenstraete, Sluyzeken, Oudburg, Anjuyn-Leye, Groensel-
merkt, Lange-Munte, Vrydag-Merkt, oude Vlaschmerkt, Kamer- en Koningstraete, Zandberg,
Bieze-kapelleken, S. Jansstraete, Paradeplaetse, ende Hoogpoorte ».

Niet ver van hun college hing een banketbakker het volgende vers uit :

« heLLeBaUt, nU zoo hoog gezeten
kWaM hIJ DikWerf WeL taerten eten. »

Doch op de Ajuinkaai waren verschillende schimpen tegen die verwaten Bruggelingen aangebracht, zo b.v. :

« KoMt brUgsche zotten, brUgsche Donders,
Komt aLL' naer Gent en zIet Wat Wonders,
Want van de taChtig duizend Liën
Is er geen éenen zot te zIen. »⁽³⁾

Een zeer geslaagd maar herhaaldelijk aangewend gelegenheidsopschrift stak in de « mond » van Dulle Griet :

« Dat ik nU DULLe-Griet, op heden konde schieten,
Ik zoUd'heel 't Nederland de maeren doen genIeten,
ALs Dat d'heer HellebaUt nU PrimUs Is erkent,
Tot vreUGd der Borgery van onze hoofd-Stad Gent. »

De Vrijdagmarkt was vanzelfsprekend aangewezen voor een nieuwe praalboog, allegorische voorstellingen van de rechtvaardigheid, de voorzichtigheid, de matigheid en de kracht schonken aan de boog een erg voornaam uitzicht. Maar eindelijk een triomfboog met het portret van de primus zelf, nl. aan de Oude Vlasmarkt. En de drukker Spillebaut gaf uiting van zijn trots met het vers :

« Door mIJn boeken heeft de konst
In HeLLbaUt haar werk begonst,
Ik LIet hem de begInseLs Lezen,
Van 't geen hem nU doet prImUs Wezen,
Als hy Myn kraem droeg naar de merkt,
Werd reeds 't Verstand In hem bemerk. »

De triomfklok en beiaardspel kondigden, omtrent 6 u. 's zondagsmorgens de feestelijke dag aan. Op hetzelfde uur werd vóór het stadhuis aan het volk de zilveren lampetkom getoond, die de stadsmagistraat samen met nog 100 dukaten aan de feesteling zou schenken. Omstreeks 14 uur werd de primus aan de Brusselse poort verwelkomd door pensionnaris Jacques De Wulf. Volgens de overlevering zat de primus op een wit paard : de magistraat zou hem daartoe verzocht hebben opdat, op die wijze, de bevolking hem beter zou kunnen zien. Hellebaut gekleed in het zwart, droeg een onderborstrok in goudlaken. In de hand hield hij een lauwertak.

De optocht ofte « prael-treyn » werd geopend door twee z.g.n. geniën, welke de allegorie van de Faam flankeerden. Vervolgens had men de stadstrompetters met de paukenist, op de voet gevolgd door de onderbaljuw Philippe graaf de Heems, de rederijkers van de « Fonteine » met een Parnassusberg, de « kraankinderen », het gilde der vrije schippers en de vleeshouwers en visverkopers te paard. Daar-

(3) Een antwoord op een schimpdicht door de Bruggelingen uitgehangen bij de viering van primus Beyts, geboortig echter van Gistel.

achter stapten 150 leerlingen der Augustijnen met drie praalwagens; 29 studenten van het « Collège Royal » met zes professoren; 11 studenten van de faculteit der Filosofie, die de primus omringden; de Leuvense hoogleraren, in een koets getrokken door vier paarden; de afgevaardigden van de schepenen van de keure en van gedele, gezeten in drie rijtuigen en omringd door de hellebaardiers van de hoogbaljuw, burggraaf Vilain XIII⁽⁴⁾; de vier hoofdgilden.

Ten slotte kwamen er nog : de ouders van de primus, in een karos bespannen met zes paarden (zij werden gevolgd door een rijtuig met vier paarden waarin hun zes andere en jongere kinderen hadden plaats genomen); de president met de oudste raadsheer van de « Raede in Vlaenderen »; de fiscaal en de procureur-generaal enz.; de bisschop van Gent met de abten van St.-Pieters, Baudeloo en Drogen; de prelaat van Waarschoot; de kapittels van St.Baafs en St.-Pharaïldis; de gedeputeerden der Staten van Vlaenderen, van de Wet van de heerlijkheid van St.-Pieters, van de Wet der heerlijkheid van St.-Baafs; de representanten der 7 stadsparochies; de bevelhebber van het Kasteel; de parochiegeestelijkheid van St.-Jacobs; de vertegenwoordigers van de Handelskamer en de Academie van Teken-, Schilder- en Bouwkunst, enz.

Tijdens de stoet bezocht de primus met zijn gevolg en de overheden allereerst de (verdwenen) « kerke van St.Pharaïldis » waar een antifoon werd gezongen, nadien kwam de Augustijnerkerk aan de beurt alwaar plechtig het « Salve Regina » werd gebeden, de volgende kerk was St.-Jacobs waar nogmaals een antiphon werd gezongen en de laatste kerk waaraan een bezoek werd gebracht, was de St.-Baafskathedraal; hier werd door de bisschop van Gent een « Te Deum » gezongen.

Uiteindelijk aangekomen op het stadhuis, ontving de primus van de schepenen de vermelde « lampet met schotel, wegende circa 200 oncen », versierd met het stadswapen en waarvan het inschrift luidde : « Joanni Baptistae Hellebaut, in Acad. Lovanium Philosophiae lauream referenti civi suo S.P.Q.G. XXV Augusti MDCCXCIII. »

Tijdens het prachtig avondmaal — waaraan 174 genodigden deelnamen — zat de gevierde tussen de pauselijke nuntius, Mgr. Cesare Brancadoro,⁽⁵⁾ en de bisschop van Gent, prins Ferdinand-Maria van Lobkowitz. Bij het dessert las men Latijnse en Nederlandse gedichten voor, terwijl omtrent 23 u., het hele gezelschap naar het vuurwerk ging kijken, waarna men zich naar het bal begaf, dat gegeven werd op « den theater van S. Sebastiaen ».

De volgende dag bood de Broederschap van de H. Antonius J.-B. Hellebaut een gouden medaille aan, waarvan het opschrift luidde : « J.B. Hellebaut Gandensi. In artium. Acad. Lovan. primo. ob partam suis civibus laudem. St. Anton. Confr. XXV Aug. MDCCXCIII. »

(4) Het betreft hier Philippe-Mathieu Vilain XIII (1753-1810). Hoogbaljuw van Gent 1778 tot 1794. Een Vonckist. Echtgenoot van Anna de Ghellinck de Poteghem. Vader van de latere graaf Philippe-Louis, een voornaam politicus zowel onder het Franse, het Nederlandse als het Belgische regime.

(5) Mgr. C. Brancadoro (1755-1837) was tevens vice-superior van de Hollandse Zending en leende zich tot hand- en spandiensten aan de oranjepartij. Hij overleed als kardinaal-aartsbisschop van zijn geboorteplaats Fermo.

De directeur-prefect De Koninck van het Koninklijk College schonk hem een gouden penning waarop men las : « Collegium Regium Gandavense/Jo.Bapt. Hellebaut Gandavensi in artibus Lovanii primo. alumno quondam suo. MDCCXCIII. »

Van Hulthem, bestuurder van het Letterkundig Genootschap, gaf hem een gouden snuifdoos met 116 dukaten en het boek « L'Art de vérifier les dates ». Een ander genootschap vereerde de primus met 50 « Louis d'or » en de twee « sociétés de concert » gaven — benevens een aanzienlijke geldsom — « L'Encyclopédie », 35 foliobanden. De gedeputeerden van de Staten van Vlaanderen « uyt hunne eygene borze » 150 dukaten. Voornamen burgers betuigden hun sympathie door de primus een mooi, porseleinen theeservies aan te bieden te samen met ±100 dukaten. Schonk de Kamer van Koophandel ook 100 dukaten, het kapittel van St.-Baafs presenteerde hem « 100 ponden groot ». Voegen wij hieraan toe dat verschillende particulieren nog geschenken ten huize van de primus lieten afgeven.

Op dinsdag 27 augustus gaven de Rotterdamse Toneelspelers een vertoning van « Menschenhaat en berouw », ter ere van de primus, die met een vers verwelkomd werd.

De volgende dag werd een muziekspel opgevoerd in het theater van de Augustijnen. Om 18 u. deed de primus — samen met de Gentse bisschop — zijn intrede in de nokvolle zaal. Na het eerste bedrijf hielden J. Goethals en M. Van der Cruyce een korte toespraak, waarop een wederwoord van de feesteling volgde.

Tijdens de plechtige intrede van deze primus kon men in de Veldstraat lezen

« Wie kan DoCH beter Vieren

Voor Joannes baptIsta heLLebaUt, aLs Met VYf en tWIntIlg

4444444444444444444444444444 »

Het waren er echter geen honderd, die J.B. Hellebaut hadden gevierd, maar een ganse stad, van groot tot klein. 'n Mooie tijd waarin *geleerden* zó door de bevolking werden gehuldigd!

Al deze huldeblijken vermochten evenwel niet de ijver van de jonge geleerde in te tomen of zijn belangstelling voor de wetenschap te verstompen. Hij vatte te Leuven de studie der rechten aan. De inval van de Fransen en de opheffing van de Leuvense Alma Mater bedreigden spoedig de studies van de primus. Zoals men het van hem kon verwachten, studeerde hij op eigen kracht verder. Hij vervolledigde deze rechtskundige studiën te Parijs, waar hij verbleef tot 1797. Zijn grote passie voor de studie dreef hem er toe — terug in het land — zich te wijden aan de dichtkunst en de filozofie. In 1803 aanvaardde hij een plaats van leraar in wiskunde aan de « Ecole centrale » of « Lycée de deuxième classe » te Gent, alsook een voornamen betrekking aan de stedelijke administratie van deze stad. Dit laatste ambt was zeker geen sinecure.

Wanneer de « Ecole Centrale » ophield te bestaan (1804) wijdde hij zich totaal aan het werk, dat een pleitzaal meebrengen kan. Inderdaad, krachtens de wet van 22 ventôse van het jaar XII der Franse republiek (13 maart 1804) zag hij zich toegelaten tot de Gentse balie. Weldra blonk hij uit onder zijn beste confraters.

Ondertussen betoonde hij nog een bijzondere belangstelling voor de Schone Kunsten en de wereldliteratuur; naast de klassieke auteurs las hij nog Engelse, Italiaanse, Franse en Nederlandse schrijvers: te Gent was hij de eerste die de werken van W. Bilderdijk en Rhijnvis Feith bekend maakte.

Dank zij zijn aandringen bij de Franse overheid konden de oude gebouwen der abdij van Baudeloo (Ottogracht), waar de « Ecole Centrale » gevestigd was, behouden worden.

Maar Hellebaut stond ook — en terecht — bekend als een uitzonderlijk redenaar. Haast geen proclamatie aan de Gentse Koninklijke Academie van Teken-, Schilder- en Bouwkunst waarop hij niet het woord voerde. Werden zijn toespraken van de jaren 1802, 1804, 1806, 1808, 1814 en 1817 uitgegeven, de andere redevoeringen, waarvan de « Annales Beligiques des Sciences, des Lettres et des Arts », naar aanleiding van zijn overlijden, aankondigde dat zij in één bundel zouden verschijnen, geraakten nooit gedrukt. Blijkbaar waren er te weinig inschrijvers. Maar door priester J.M. Schrant is de rede, gehouden op 4 augustus 1817 in de Kon. Academie voor Teken-, Schilder- en Bouwkunst, gepubliceerd geworden. De Stad Gent vereerde J.-B. Hellebaut met een zilveren medaille versierd met de beeldenaren van Napoleon, Marie-Louise en de koning van Rome. Het bijhorend doosje droeg volgende tekst: « J. B. Hellebaut. J.C. quod X juni . MDCCCXI altero . scilicet . dier . festor . queis . natalitia . regis . Romae S.P.Q.Gand. celebrabant et . praemia . lini textoribus distribuebat . praetor in curia . municipali unanimi . auditorium . adplausu orationem . public . habuit hoc . numismate caesaris . infant .capite .insignito donabat . F. Verhegghen . Praet . adj. »

In 1806, op 3 september, huwde J.-B. Hellebaut met Angelina-Ferdinanda Roelandts, geboren te Aalter op 4e februari 1787 en dochter van de griffier Joannes-Baptista Roelandts en van Joanna Catharina de Baets.

Wanneer Willem I der Nederlanden de Gentse universiteit oprichtte, werd J.B. Hellebaut benoemd tot professor in de rechten (1816). Zijn collega's der faculteit waren Jakob Josef Haus en P. de Ryckere. En reeds op 18 juni 1818 greep de promotie plaats van de eerste doctor in de rechten, Fl. Metdepenningen, de later beroemde advocaat en vooraanstaand liberaal.

Hellebaut doceerde privaatrecht, rechtspraak en statistiek. Zijn colleges genoten grote bijval wegens zijn verbazende eruditie, zijn onberispelijke als sierlijke taal, zijn vermogen om zijn thesissen bevattelijk voor te stellen. Hij heeft blijk gegeven van pedagogische eigenschappen. Hij was bemind en werd vaak vergezeld door zijn studenten, waarvoor hij een vader was.

Wie zou hebben durven vermoeden dat deze gastvrije man zo weldra door de dood zou worden weggehaald, dat het hem bijna niet meer gegund was de eerste steenlegging bij te wonen van de Aula aan de Voldersstraat (4 augustus 1819). Als rector fungeerde toen Franciscus Petrus Cassel, die bij de installatie van Hellebaut als nieuwe rector, nl. op 4 oktober 1819, een Latijnse redevoering hield over de geschiedenis van de natuurwetenschappen. Zeer ontroerd gaf J.B. Hellebaut hierop een kort wederwoord.

Rector magnificus voor het academiejaar 1819-'20, heeft hij deze functie slechts 23 dagen uitgeoefend. Ofschoon zijn tijdgenoten hem, wegens zijn tener lichaam, geen lang leven durfden toekennen, varaste zijn dood eenieder. De dag vóór zijn dood nog doorgebracht in volle activiteit : 's avonds had hij nog cursus gegeven, werd hij thuis getroffen door een bloedspuwing. De volgende dag overviel hem andermaal een bloedspuwing, die een einde maakte aan zijn leven.

Hij was amper 45 jaar oud; hij overleed op 27 oktober 1819, omstreeks 14 uur, in zijn woning (Onderbergen). Een 70-jarige moeder overleefde haar begaafde zoon. Een 32-jarige weduwe bleef achter met drie kinderen, waarvan de oudste nauwelijks 9 jaar was. Gans Gent rouwde bij zijn plotse overlijden.

De plechtige uitvaart van de laatste Gentse primus geschiedde onder uitzonderlijke belangstelling : 37 koetsen volgden zijn stoffelijk overschot naar het kerkhof van De Smetstraat in de buurt van de Brugse poort. Bij het graf hield hoogleraar Gulielm. Leon. Mahne, secretaris van de academische senaat, een korte, gevoelige, Latijnse toespraak. Nadien sprak E.H. Johannes Matthias Schrant — zijn opvolger als rector — een rouwrede in het Nederlands uit. Norbert Cornelissen, die de overledene van jongs af kende, verzorgde een « In Memoriam » voor de « Annales Beligiques des Sciences, Arts et Littératures » (nov. 1919), getiteld : « Notice biographique et nécrologique sur feu Mr. le professeur J.-B. Hellebaut ». In de vermelde annalen verscheen terzelfdertijd van de afgestorvene nog een bijdrage : « Exposé de la situation de la Flandre orientale, sous le rapport de son administration... ».

De ironie van het leven heeft er voor gezorgd dat het leven van J.-B. Hellebaut best kan vergeleken worden met het vuurwerk van die 25e augustus 1793, de dag dus van zijn plechtige intrede — als primus — te Gent.

Hellebaut onderscheidde zich door zijn verbazend geheugen, zijn grote intelligentie, zijn zeldzame welsprekendheid en zijn juridische bagage. Deze roemrijke zoon van Gent onderscheidde zich in het bijzonder door zijn rechtvaardigheidszin. Er is van hem een typerende brief bewaard gebleven waarin het volgende voorkomt : « La place de ... que vous m'offrez est trop honorable, trop propre à me donner l'occasion de faire le bien, pour que je ne fusse pas extrêmement flatté de l'accepter avec la plus vive reconnaissance, si cette acceptation ne devait se faire au préjudice d'un citoyen estimable qui a mérité mon amitié par sa probité et ses talents littéraires ... Je ne crois pas que sous aucun rapport il ait mérité sa destitution, et je suis persuadé que ma non-acceptation pour ce motif seul, ne pourra que me valoir d'avantage votre estime et celle de tout honnête homme : c'est la seule dont je suis jaloux, ... ».

Een ontijdige dood heeft een hardnekkig en daadvaardig man — een echte Gentenaar dus — belet het toppunt van een grootse loopbaan te bereiken. Maar zijn kenspreuk « Honeste vivo, neminem laede, suum cuique tribue » die zijn daden motiveerde, tekent op ontroerende wijze de man, die zich bij voorkeur ten dienste stelde van het onderricht.

De basis van de opkomst van zijn kinderen werd door hem gelegd. Het tweede huwelijk van zijn weduwe, nl. met rector J.J. Haus, betekende de doorbraak naar de adelstand: in de stamboom verschijnen paltsgraven en baronnen. Werden de andere kinderen van de nederige uurwerkmaker uit het Valkstraatje door de prestaties van de oudste broeder al vroeg in de schaduw geplaatst, het nieuwe huwelijk van hun schoonzuster heeft hen voorgoed in een algemene anonimiteit ondergedompeld.

Gerard SIMONS

Lit.: Doopregisters van de St.-Niklaaskerk, Gent, 1746-'80. (Stadsarchief, Gent); — Register der akten van overlijden, 1802. (Burgerlijke stand, Gent); — G. Celis, Beschrijving van Gent. Gent, (1920); — N. C(ornelissen), Notice biographique et nécrologique sur feu Mr. le professeur J.-B. Hellebaut, in: *Annales Belges des Sciences, Arts et Littératures*, IV (1819), 307-335; — N. C(ornelissen), Notes et anecdotes historiques sur le même sujet, in: *Ann. Belg. des Sciences, A. et L.*, IV (1819), 336-343; — Etiquette, order ende optocht van den Praeltreyn, ter onthaelinge van den zeer geleerden Heer Joannes Baptista Hellebaut, tot Primus der Philosophie uytgeroepen binnen Loven den 20 Augusti 1793, en den 25 der zelve maend tot zyne geboorte-stad Gend wederkeerende. Gent, (1793); — A. Hellebaut, Biographie, in: *Mémoires du Lieutenant Général Joseph Hellebaut, ancien ministre de la guerre*. Brussel, 1933; — A. Keelhoff, Geschiedenis van het klooster der Eerw. Paters Eremiten Augustynen te Gent. Gent, 1864; — Ph. Lansberge, Den Grooten Gendschen Comptoir Almanach voor ... (1794). Gent, (1793); — Nécrologie: Jean-Baptiste Hellebaut, in: *Ann. Belg. des Sciences, A. et L.*, IV (1819), 279; — C. Piot, in: *Biographie nationale de Belgique*, VIII (1884-'85), 894-896; — C.-F.-A. Piron, *Algemeene levensbeschrijving der mannen en vrouwen van België, welke zich door hunne dapperheid, vernuft, geest, wetenschappen, kunst ... eenen naem verworven hebben, sedert de eerste tijden tot den dag van heden*. Mechelen, (\pm 1860); — J.M. Schrant, *Hulde aan de nagedachtenis van wijlen den hooggeleerden heere Joannes Baptista Hellebaut, hoogleraar in de Regstgeleerdheid aan de hoogeschool van Gend*. Gent, 1819; — F. Vanderhaeghen, *Bibliographie gantoise*. Gent, 1858-'69; — A. Van Werveke, *Un gantois, primus de l'université de Louvain: Jean-Baptiste Hellebaut*, in: *La Flandre Libérale*, 12.5.1930; — *Generaele verzaemeling van alle de Jaer-schriften, Verzen, etc., waer mede de stad Gent heeft verciërd geweest op den 25 Augusti 1793 ter onthaelinge van den Zeer Geleerden Heer Joannes-Baptista Hellebaut, als Primus der Philosophie in de vermaerde Universiteyt binnen Loven*. Z.p.&j.

VOORVADERS VAN PRIMUS HELLEBAUT

Judocus HELLEBAUT

Joannes-Baptista HELLEBAUT
x Maria Magdalena Missiaen

Guillielmus Joannes HELLEBAUT
Horlogemaker in de Valksteeg
x Maria Carolina Minne

Joannes-Baptista HELLEBAUT
Letterzetter, corrector,
primus universiteit-Leuven
advocaat, hoogleraar en rector te Gent
x Angelina Ferdinanda Roelandts

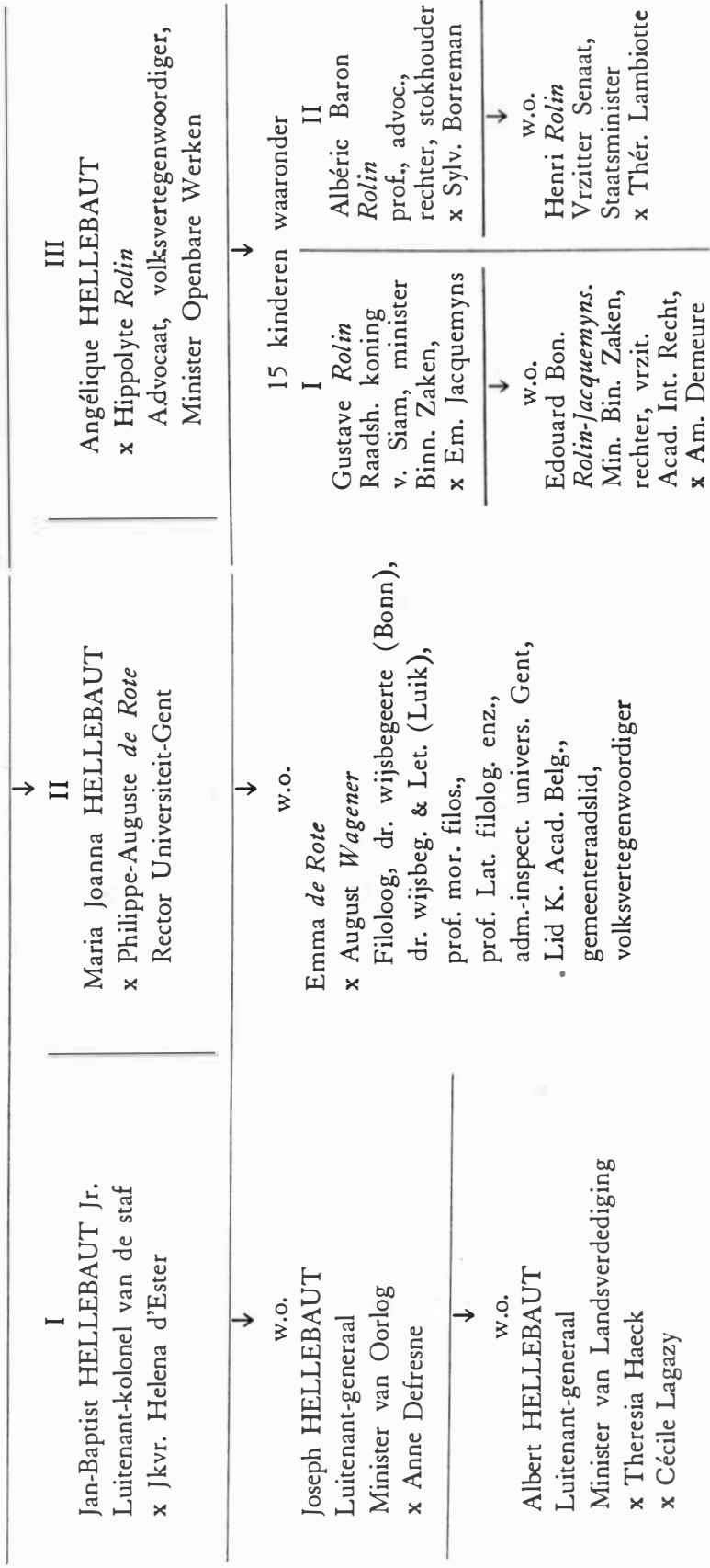

Albert Hellebaut,
Luitenant-generaal, Minister van Landsverdediging.
(1868-1951)

KINDEREN EN AFSTAMMELINGEN VAN PRIMUS HELLEBAUT

JOANNES-BAPTISTA HELLEBAUT

x Angelina Roelandts

Van het cijnskiesrecht naar het algemeen meervoudig stemrecht

Historische situering van 16 Gentse arbeidersliederen

*Misschien meent men, dat het socialisme nooit
plaats gelaten heeft aan de folklore; men denke
slechts aan het feit, dat de socialistische strijd het
ontstaan gaf aan een gans bijzonder liederenrepertoire.*

HET ARBEIDERSLIED ALS STIMULANS TER VEROVERING VAN HET ALGEMEEN STEMRECHT

Raymond Peeters beweert, dat de markt- en straatliederen waarin de actualiteit, de politiek, de recente moorden, sociale hekeling en spot meer op de voorgrond traden, van zuiver volkse oorsprong en inspiratie waren. Niet enkel waren lied en ritme een uitstekende hulp voor het geheugen van de weinig geleterde volksklassen, maar tevens een sociale uitlaatklep waarlangs het ontvankelijke volks-gemoed zijn vreugde of zijn deernis, zijn devotie of zijn weemoed, zijn opvattingen en zijn etica spuien kan[1].

Waar een deel van het volk, en meer in het bijzonder de arbeidersklasse, volksliederen maakt om niet enkel zijn opvattingen, maar eveneens zijn politieke en sociale eisen naar voren te brengen, mag men de specificatieterm « arbeiders-lied » gebruiken.

Het arbeiderslied heeft een vulgarizerende, doch tegelijkertijd een propagandistische geaardheid; het bewijs van de invloed die het kan uitoefenen op de teergevoelige en impulsieve volksgeest, hoeft niet meer geleverd te worden. Maar om een emanciperende taak te vervullen, moet dat volkslied aangepast zijn aan de tijd waarin het gedicht wordt, terwijl de volksdichter bovendien de toekomst moet kunnen peilen en zijn publiek erop voorbereiden. Hij moet, door middel van zijn lied, het volk de ene stap na de andere doen zetten op de weg naar een gelukkige maatschappij.

De arbeidersbeweging heeft nooit méér gebruik gemaakt van het volkslied, dan voor de strijd voor de verovering van het algemeen stemrecht en het werd nooit beter op prijs gesteld door het volk. Het is trouwens te betreuren dat er sindsdien omzeggens geen arbeidersliederen meer ontstonden. Wel werden de vooroorlogse arbeidersliederen nog gezongen, in betogingen en op meifeesten na de eerste wereldoorlog, d.w.z. nadat ongeveer alles bekomen werd wat de arbeiders-

1. Peeters, Raymond : Volksleven en volkscultuur, in « 150 jaar katholieke arbeidersbeweging in België 1789-1939 », o.l.v. S. H. Scholl, eerste deel : Sociaalkatholicisme 1789-1886. Brussel, 1963, 94.

ders in hun liederen vroegen. Maar er werden nog weinig nieuwe arbeidersliederen gemaakt. De nieuwe liederen van de arbeidersbeweging werden, soms zelfs op bestelling, gedicht en gekomponeed door beroepskunstenaars. Waren ze artistiek meer verantwoord, het spontane, het volkse, was eruit verdwenen.

Ook Edward Anseele sr. die volksdichters inspireerde moet later nog gedacht hebben aan de periode waarin het arbeiderslied een belangrijke rol speelde.

In een enkele dagen voor zijn overlijden geschreven artikel: «Mijn doodvonnis uitgesproken voor 1938», opgenomen in het album «Edward Anseele ter ere»[2], schreef hij dat hij nog gaarne een artikel zou schrijven «over folklore en volkslied, opgedragen aan professor de Keyser onzer Gentse hogeschool, waarin (hij) zou bewijzen dat de volksliederen de geest, de innerlijke gevoelens, de levensopvatting en de levenswijze van de massa beter weergeven, dan veel geleerde geschiedenisboeken van hooggeleerde heren».

Ik heb reeds vroeger, tijdens een voordracht[3], de gelegenheid gekregen de aandacht te vestigen op enkele Gentse liedjeszangers die de moed hadden hun overtuiging te belijden, waar ze toch hun brood moesten verdienen met het vermaken van de herbergklanten, ook de klanten van de bourgeoiscafé's. Het waren meestal dezelfde volksdichters die hun talent aanwendden om het arbeiderslied te verheffen tot promotor van de politieke ontvoogding van diegenen die de liederen nazongen. Evenals de hedendaagse folk- en protestzangers de actuele mistoestanden aanklagen, hekelden ze de bestaande toestanden, het «establishment» van de jaren 1850-1895. Ze wendden het arbeiderslied aan om het nut en de noodzakelijkheid van de verovering van het algemeen stemrecht bekend te maken en om het volk aan te zetten tot de strijd voor deze verovering.

De liederen waarover het gaat in deze studie, werden gezongen in de jaren 1867-1895, in een periode van moeilijke doch ook succesrijke, sociale en politieke strijd. Daarom is de probleemstelling duidelijk geformuleerd: de afschaffing van het cijnskiesstelsel, later van het capaciteitskiesstelsel en ten slotte van het meervoudig stemrecht om te komen tot de invoering van het zuiver algemeen stemrecht.

De dragers van deze volksliederen waren arbeiders. De dichters van de liederen waren over het algemeen eveneens (begaafde) arbeiders. Daarom konden deze laatsten zo goed vertolken wat de eersten aanvoelden en welk het doel was «waar naar ze streefden». Daarom ook was de zangwijs die de dichters kozen om hun boodschap te verkondigen, meestal een melodie die de arbeiders al zongen of minstens neurieden.

Zoals Steinitz[4] zal ik erop wijzen, dat deze arbeidersliederen moeten vergeleken worden met het algemene volkslied uit dezelfde periode en niet met het klassieke volkslied, zoals de volksballaden, de oude minnelieder, enz. het nog

2. Edward Anseele ter ere. Gent, 1948, 92.

3. Oostvlaamsche Zanten. XXXIX (1964) 90-101.

4. Steinitz, Wolfgang: Deutscher Volkslied demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten. Berlijn, 1962. Zie ook, HAESERIJN, R.: Het volkslied in de belangstelling, in «Oostvlaamsche Zanten», 1963, 228-234.

bewaarden tot in het begin van de 19e eeuw. Bij de beoordeling van de betekenis en de functie van het arbeiderslied en zijn vergelijking met het traditionele volkslied mag men niet vergeten dat het scheppen van volksliederen slechts een zeer klein deel vormt van het kulturele scheppen van de arbeidersklasse. Haar energie ging vooral naar de harde strijd voor het bestaan en naar haar organisatie, zodat geen « arbeidersvolkskultuur » tot stand kwam, die de vergelijking kan doorstaan met b.v. de « volkskultuur van de boeren ». Toch is de wereld van het arbeiderslied daarom niet minder interessant. Het werd tot nog toe ten onrechte over het hoofd gezien. Het is mijns inziens vermeldenswaard dat Steinitz kon beschikken over het « Arbeiterliedarchiv » te Berlijn (D.D.R.), d.w.z. een dienst van de « Deutsche Akademie der Künste », sectie Muziek, afdeling « Arbeiderslied » die einde 1961 ca. 40.000 arbeidersliederen bezat, die haar hoofdzakelijk bezorgd werden door arbeiders en arbeidsters, dewelke vóór 1933 en zelfs reeds vóór 1914 een rol gespeeld hadden in de arbeidersbeweging. Verder bezat het archief in 1961 nog 150 bandopnamen. Daarenboven kon Steinitz gebruik maken van een verzameling van ruim 150 liederboeken en -boekjes, die dienden bijeengebracht te worden uit de meest verscheidene, moeilijk toegankelijke plaatsen, zoals archieven van arbeidersbewegingen, politie- en gerechtsarchieven, privaat bezit, kleine bibliotheken, enz.

Wij, van onze kant, konden enkel beroep doen op de verzameling van de Vrijzinnige Werkmansbibliotheek. Het Stadsarchief van Gent bezit niets dat van enige hulp kon zijn. Anderzijds ontving ik door bemiddeling van de heer J. Liedermooij, een bijzonder gedetailleerde informatie van Mw. J. M. Welcker, hoofd van het Kabinet Nederland-België van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam, over de Nederlander Dr. H. C. Muller.

Terugkomend op het lied stel ik vast dat bij de echte, de onvervalste volksdichters het ritme steeds de bovenhand had. Daardoor werd de zinsconstructie veelal gebrekkig. Om het behoud van het ritme werden zelfs de woorden verminkt en door het gebruik van bastaardwoorden zijn sommige zinnen zelfs onverststaanbaar voor iemand van een andere streek. Doch de woorden uit de eigen taalschat, het gekleurde « patois » verhoogt de folkloristische waarde. Zijn de uitgedrukte gevoelens wel eens primitief — men denke slechts aan het dreigement « We zullen Leopold zijn hoofd afwringen! » —, ze zijn voorzeker oprecht, op de man af en daardoor eenvoudig en direkt. We treffen talrijke en overbodige herhalingen aan, ook vele herhalingen van woorddelen. Zelfs de toeslag van klanken zonder betekenis is geliefd en veelvuldig in gebruik. Dat alles om het aantal voeten van de verzen aan te passen aan de zangwijze. En misschien ook wel omdat de volksdichter een betere psycholoog is dan de beroepskunstenaar en in zijn zangen aan de massa de gelegenheid biedt een geladen gemoed luidruchtig te luchten.

S t a a t s z a a k i s v o l k s z a a k .

Ter gelegenheid van de 50e verjaardag van de invoering van het enkelvoudig algemeen stemrecht, dat de Kamer van Volksvertegenwoordigers aanvaardde op 9 april 1919, lijkt het mij van belang in het kort de historiek van de kieshervor-

ming te schetsen en met nadruk de aandacht te vestigen op *het arbeiderslied* als een van de motoren die de vierde stand hielpen een diskriminerende maatregel op te heffen.

De zaken van de staat zijn de zaken van het volk. Jean Jacques Rousseau geeft in zijn « Contrat social »[5] een systematische uiteenzetting van de ideale democratische regeringsvorm. Het door hem ontwikkelde principe van de volkssoevereiniteit stelt een staat voorop, waarin alle onderdanen deel hebben aan de uitvoering van het staatsgezag. Het kiesrecht aanzag hij als een individualistisch natuurrecht.

De uitvoering van de stelling : « kiesrecht is natuurrecht » had logisch moeten leiden tot de onmiddellijke invoering van het algemeen stemrecht met uitsluiting van elke beperking (van sexe, leeftijd, geestelijke of sociale bekwaamheid). Het heeft echter nog meer dan 100 jaar geduurd vooraleer men deze konklusie trok[6].

De kies hervorming in het Belgisch parlement.

Het Nationaal Kongres hield zijn eerste zitting op 10 november 1830. In januari hield het zich reeds bezig met het vaststellen van de wijze waarop de leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers zouden gekozen worden. Het ontwerp van de Middensektie beperkte zich ertoe het principe van de rechtstreekse verkiezing vast te leggen, het aan de wet overlatend de andere punten te regelen. Op voorstel van Defacqz[7] besloot het Kongres dat de Kamer van Volksvertegenwoordigers zou samengesteld worden uit leden die rechtstreeks gekozen werden door de burgers, d.w.z. ingezetenen, die de belasting, bij de kieswet bepaald, betaalden. Die belasting schommelde van 20 tot 80 gulden naar gelang van de door de kiezers bewoonde gemeente. Het platteland werd aldus ruimer vertegenwoordigd dan de steden[8].

Bij de wet van 12 maart 1848 werd het censuscijfer op het grondwettelijk minimum van 20 gulden (= 42,32 frs) gebracht, waardoor het aantal kiezers van 46.099 steeg tot 79.187.

De strijd rond de kerkfabrieken en het laïciseren van de kerkhoven, het schandaal rond het bankroet van de katolieke financier Langrand-Dumonceau[9], de fellere schoolstrijd waren elementen die hun invloed hadden op de parlements-

-
5. Rousseau, Jean Jacques : Contrat social, 1762. Volgens de auteur stoelt het sociale leven op een overeenkomst; elke kontraktant doet afstand van zijn vrijheid ten voordele van de gemeenschap en hij verbindt zich ertoe zich neer te leggen bij de wil van de gemeenschap.
 6. Luykx, Theo : Politieke geschiedenis van België van 1789 tot heden, Brussel, 1964, 19.
 7. Defacqz, Henri Eugène Marie (1797-1871) : lid van het Nationaal Kongres, voorzitter van het oprichtend kongres van de liberale partij (1846).
 8. Mast, André : Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht. Gent, 1963, blz. 116-117.
 9. Langrand-Dumonceau, André (1827-1900) : van nederige afkomst; is erin gelukt zich op te werken tot een belangrijk financier en ondernemer in binnen- en buitenland, hoofdzakelijk met kapitaal van katolieken; kocht de grafelijke titel. De nasleep van het failliet van Langrand-Dumonceau verschafte aan Leopold II de gelegenheid zich te ontdoen van een regering die zijn militaire plannen dwarsboomde (1871).

verkiezingen van 14 juni 1870. Bij de radikalen, de linkervleugel van de liberale partij, waren bovendien de eerste stemmen opgegaan ten voordele van het algemeen stemrecht.

Een aanzienlijk groter aantal van deze laatsten kwam de banken bezetten van de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Ze wilden voldoening schenken aan hun kiezers en stelden de herziening voor van de artikelen 47, 53 en 56 van de Grondwet[10]. Het voorstel werd niet eens in overweging genomen. De regering verzette zich evenwel niet tegen de uitbreiding van het kiesrecht. De katholieke partij had dit punt trouwens eveneens in haar kiesprogramma opgenomen, omdat ze dan nog in de oppositie was. De kiescijns werd teruggebracht tot 20 fr. voor de provinciale en tot 10 fr. voor de gemeenteverkiezingen.

De linksen vroegen het principe van de bekwaamheidskiezers te overwegen, doch hadden hiermede geen sukses.

Het cijnskiesstelsel druiste niet enkel in tegen het gelijkheidsbeginsel en het principe van de nationale soevereiniteit. Het gaf ook aanleiding tot allerlei geknoei[11].

Zo werden bij de wet van 26 augustus 1878, de personen, die gebouwen bewoonden toebehorende aan de openbare machten, van grondbelasting vrijgesteld. Dit was meestal het geval met parochiegeestelijken, zodat dezen geen voldoende belastingen meer opbrachten om cijnskiezer te zijn. Meer dan 1500 priesters verkeerden in dat geval. Dezelfde wet bracht een wijziging aan het belastingstelsel op de paarden en beroofde daardoor een aantal boeren van het stemrecht. Anderzijds hoopte de regering het aantal linkse kiezers te vermeerderen door de gemakkelijke toekenning van de grote naturalizatie aan vreemdelingen[12].

Volksvertegenwoordiger Paul Janson[13] onthield zich bij deze stemming en motiveerde zijn onthouding met de verklaring dat, zolang alle Belgen nog niet genoten van het stemrecht, hij niet inzag waarom men faciliteiten voor de vreemdelingen moest voorzien.

Bij een andere wet werd de staatsbelasting op de verkoop van sterke drank en tabak afgeschaft. Aldus werden 6466 kiezers, die over het algemeen liberaal gezind waren, beroofd van hun stemrecht[14].

Op 13 juni 1883 diende Janson een wetsvoorstel in tot uitbreiding van het kiesrecht tot alle mannen, die konden lezen en schrijven. De inoverwegingneming werd echter een maand later door de Kamer verworpen met 116 stemmen tegen 11 bij 6 onthoudingen.

Integendeel werd op 14 augustus 1883 een wetsvoorstel van de minister van

10. Betreffende het kiesrecht, de samenstelling van de Senaat en de verkiesbaarheid van de senatoren.

11. Mast, André : opus cit., blz. 117.

12. Luyckx, Theo : opus cit., blz. 181-182.

13. Janson, Paul (1840-1913) : advocaat; progressistisch volksvertegenwoordiger; verdediger van Edward Anseele tijdens diens proces in 1886.

14. Mast, André : opus cit., blz. 118.

Buitenlandse Zaken[15] goedgekeurd waarbij kiesrecht verleend werd aan mannen waarvan vermoed werd dat ze de bekwaamheid bezaten om te kiezen of die deze bekwaamheid hadden bewezen door met succes een examen af te leggen.

Tijdens de zittingen van 15 en van 18 maart 1884 bekritizeerden de progressistische volksvertegenwoordigers levendig de vragenlijst die moest dienen als basis voor het kiesexamen. Ze waren van mening dat de vragenlijst slecht opgesteld was en dat ze de draagwijdte beperkte van de wet van 24 augustus 1883, omdat ze vele moeilijkheden bevatte die van aard waren een groot aantal burgers ervan te weerhouden deel te nemen aan het examen.

Janson stelde de herziening en vereenvoudiging voor van de vragenlijst, evenals de afschaffing van alle erin voorkomende vragen die betrekking hadden op de filosofische of religieuze gezindheid van de kandidaten.

Frère-Orban maakte van dit voorstel een kabinetskwestie. Hij bewam alleen het quorum doordat twee katholieke volksvertegenwoordigers zich onthielden.

Een nieuw voorstel tot herziening van de artikelen 47 en 56 van de Grondwet werd ingediend op 15 juli 1887, doch verworpen door de rechterzijde.

De eerste grondwetsherziening.

De eerste grondwetsherziening, die in 1893 na veel strijd tot stand kwam, betrof hoofdzakelijk artikel 47, dat bij de Belgische verkiezingen alleen cijnskiezers aanvaardde. Het grondwettelijk minimum voor de cijns was op 20 florijn gesteld. Vermits men, in 1848, voor de uitoefening van het actief stemrecht tot dit grondwettelijk minimum afgedaald was, vereiste elke uitbreiding van het kiesrecht, een grondwetsherziening⁽¹⁶⁾.

De grondwetswijzigingen, uitgevaardigd op 7 september 1893, betroffen de reorganisatie van het kiesrecht, de hervorming van de Senaat en enkele andere bepalingen.

Artikel 47 van de nieuwe Grondwet behelsde : algemeen stemrecht voor iedere man van 25 jaar. Men kon echter een of twee bijkomende stemmen verwerven als gezinshoofd, als cijnsbetaler of wegens bekwaamheid. Iedere man had 1 stem op 25 jaar. Er was een bijkomende stem voorzien voor mannen van 35 jaar, die gezinshoofd waren en minstens 5 fr. belasting op hun woonst betaalden, of voor mannen van 25 jaar die eigenaar waren van een goed ter waarde van ten minste 2000 fr., of die een rente of intrest (b.v. op spaarboekje) van minstens 100 fr. jaarlijks opstreken. Wegens capaciteit alleen was het mogelijk 2 bijkomende stemmen te verwerven.

Dit had tot gevolg dat het aantal kiezers steeg van 136.735 tot 1.370.687. Het aantal stemmen beliep echter over de 2 miljoen, want ca. 850.000 kiezers hadden

15. Frère-Orban, Walthère J.W. (1812-1896) : liberaal minister van Openbare Werken, 12.8.1847-17.7.1848; minister van Financiën, 18.7.1848 - 16.9.1852, 9.11.1857 - 21.12.1867, 3.1.1868 - 16.6.1870; minister van Buitenlandse Zaken, 18.6.1878 - 10.6.1884.

16. Luykx, Theo : opus cit., blz. 206.

1 stem; 290.000 bezaten 2 stemmen en 220.000 bezaten 3 stemmen. Niemand mocht meer dan 3 stemmen kumulieren.

Krachtens artikel 48 van de Grondwet was voortaan het stemmen verplicht en zou de kiezing ter gemeente van de kiezer geschieden, in plaats van in de hoofdplaats van de provincie.

Het meervoudig stemrecht dat, als overgangsregime naar het algemeen stemrecht diensten bewezen heeft, begunstigde echter de bemiddelde standen in een mate die met de democratie moeilijk te verenigen was. Onder het motto « een man, een stem » werd door de linkerzijde campagne gevoerd tegen het meervoudig stemrecht. Na de eerste wereldoorlog, gedurende dewelke de leiders van de arbeidersbeweging de verantwoordelijkheid van het bewind gedeeld hadden, bleek het behoud van het meervoudig stemrecht onmogelijk.[17]

Op 28 juli 1920 werd een nieuw artikel 47 van de Grondwet gestemd door de Kamer van Volksvertegenwoordigers en op 6 oktober 1920 door de Senaat.

De kieshervorming buiten het parlement.

Kort na de Belgische Omwenteling stuurden Gentse arbeiders een verzoekschrift naar het parlement waarin ze de volgende eisen stelden: verkrijgen van rechtstreeks algemeen stemrecht, algemeen onderwijs, onbeperkt recht van vergadering, van vereniging, persvrijheid, progressieve belasting uitsluitend te heffen bij de rijken, beperking van het erfrecht, enz. Hun petitie werd misprijzend ontvangen door de regeerders, maar het wegmoffelen van de door de grondwet gewaarborgde vrijheden, bleef daarom niet onopgemerkt[18].

Op 14 juni 1846 werd het eerste liberaal kongres gehouden te Brussel. Gent was er vertegenwoordigd door 12 afgevaardigden. Het kongres stemde de grondregelen van de liberale partij. Er werd bovendien o.m. gesproken over de kieshervorming: enkele leden wilden de kiescijns terugbrengen tot het door de wet bepaalde minimum. In het programma van het Belgisch liberalisme dat dit kongres aannam, werd o.a. geëist dat de kieswet zou hervormd worden door de geleidelijke verlaging van de cijns tot aan het door de grondwet vastgestelde minimum en dat kiesrecht zou verleend worden aan de burgers die een ambt uitoefenden waarvoor door de wet een bekwaamheidsgetuigschrift vereist was, en aan die welke stonden op de lijsten van de juryleden[19].

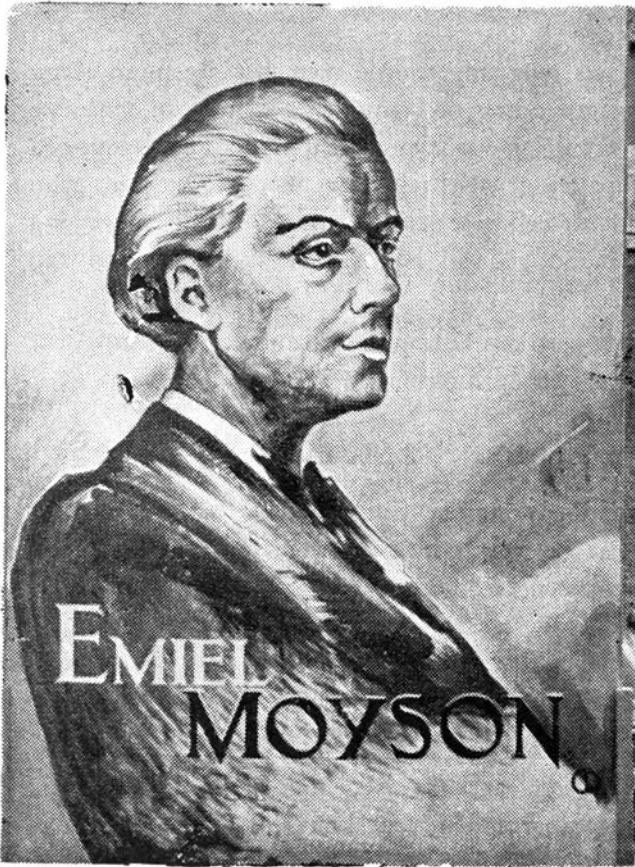
Het capacitaire kiesstelsel, of het bekwaamheidskiesstelsel, werd vooral verdedigd door de kleine en middelgrote burgerij die haar politiciers hoofdzakelijk rekruteerde onder de advocaten, de professoren, enz. Dit midden hechtte grote waarde aan persoonlijke verdienste. De oppositie van dit midden tegen de klerikalen die alleen oog hadden voor beurspekulatie en landseigendom en tegenstanders waren van een algemene verspreiding van de wetenschap, ging dus, in feite, normaal

17. Mast, André: opus cit., blz. 119.

18. Avanti (= Oscar Roelants): Een terugblik; bijdrage tot de geschiedenis der Gentsche arbeidersbeweging. Gent, 1930, I, 120.

19. Avanti: opus cit., I, 123-124.

samen met een politieke filosofie van de bekwaamheid. De liberale burgerszonen waren in het begin van de tweede helft van de 19e eeuw ijverige militanten voor de kieshervorming.

Emiel Moyson

Foto dagblad Vooruit

werklieden en hoeveknechten ... Hij stelde dat de invoering van het kapacitaire kiesstelsel slechts een eerste faze was op de weg naar het algemeen stemrecht. Welnu, zijn regering was niet zinnens het algemeen stemrecht te stemmen; fioch in één, noch in twee, noch in drie, noch in vijf fazen...

Zo'n reaktionaire onzin uit de mond te horen van een groot liberaal leider was voor de vooruitstrevende Moyson, burgerszoon en vriend van de arbeidersbeweging, zeer onaangenaam. Zijn gedicht « Het stemrecht voor elkeen » (1867) verwoordt zijn gevoelens. Het gedicht wordt hier eerder ter illustratie opgenomen, vooral vanwege de invloed van Moyson op de arbeiders en omwille van de rol die hij gespeeld heeft bij het ontstaan van de arbeidersbeweging die het algemeen stemrecht zou afdwingen. Ik weet dat men dit gedicht niet kan rangschikken bij de produkten van de arbeidersdichtkunst. Het is gemaakt in de periode dat jonge intellectuelen de arbeidersbeweging op de been hielpen.

Een van hen, Emiel Moyson, geboren te Gent in 1838, was als lid van « t Zal wel gaan » in aanraking gekomen met leden van de Brusselse studentenbeweging en van de maatschappij « Vlamingen vooruit! » De voorzitter van deze maatschappij, Eugène Van Bemmel, was lid van het « Liberaal Vlaams kiesgenootschap », dat beweerde dat zonder algemeen stemrecht de grondwet slechts hypokrisie en leugen was.

De doktrinaire liberalen lieten zich echter niet vermurwen. Frère Orban, die nochtans bekend staat als een van de vooruitstrevendste onder hen, aarzelde zelfs niet te beweren dat men het lot van het land niet in de handen kon leggen van

iets snel

Mijn-he-re Frè-re, o zeg, toen u-we moe-der. De por-tier-es... u wiegd'op ha-re schoot,
 Voorzag zij wel - dat g'eens uw ar-me broe-der. De werk-mans-foon,- ver-ach-ten zoudt zo snood?
 Gij die niet vreest - 't ge-peupel uit te da-gen, Her-in-ner u - de les-sen van 't ver-leën...
 Men zal 't wel ne men zon-der het u te vra-gen, Het stem-recht voor elk-en! Het stem-recht voor elk-en!

« Zangwijs Het stemrecht voor elkeen »

Cliché Archief Bond Oostvl. Volkskundigen.

Het stemrecht voor elkeen.

Mijnheer Frère, o zegt, toen uwe moeder,
 de poortieres, u wiegde op hare schoot,
 voorzag zij wel dat g'eens uw arme broeder,
 de werkmanszoon, verachten zoudt zó snood!
 Gij die niet vreest 't gepeupel uit te dagen,
 herinner u de lessen van 't verleën...
 Men zal 't wel nemen zonder 't u te vragen,
 het stemrecht voor elkeen! (bis)

't Duurt reeds zó lang, het rijk der advocaten,
 der geldbarons, der dwepers dwing'landij, —
 de kleine man, die laten zij maar praten,
 maar zijn belang blijft steeds bij hen ter zij:
 behendig om voor 't kiezerskorps te liegen,
 zorgt elk aan 't roer voor zijn profijjt alleen...
 Wat zullen al die koordendansers vliegen
 door 't stemrecht voor elkeen! (bis)

Gewenste tijd — o moge ik het beleven! —
 als eind'lijk 't Volk, van zijne macht bewust,
 zal opstaan om de laatste schop te geven
 in 't wagg'lend kraam dat op de cijns berust!
 Ziet gij hem niet reeds in de verte klaren,
 voor de eerste maal zijn wil zal openbaren
 door 't stemrecht voor elkeen! (bis)

Het was de droom van een'ge vreemde joden
 ons vadererf te schoeien naar hun' leest:
 't soldatenspel en al de Franse moden,
 die moesten hier vervangen d'oude geest...
 't werd al ontvlaamst om Vlaand'ren uit te zuigen...
 't partijgeweld verdeelde onz' Zustersteên...
 — Komt, redt ons, komt en werpt 't verraad in duigen,
 o stemrecht voor elkeen! (bis)

Ja 'k hoop in u, gezond verstand der mind'ren,
 'k betrouw op 't Volk, door vrijheidsliefde ontwaakt :
 't zal d'ondergang van onze stam verhind'ren
 in d'onweêrsnacht die voor Europa naakt...
 En moesten we ook 't bedroevend schouwspel geven
 eens kleine lands door machtiger vertreên,
 't Vlaams zelfbestaan zou eenmaal nog herleven
 door 't stemrecht voor elkeen! (bis)

In het jaar 1870 bestond, in de schoot van de liberale vereniging « Het Van Crombrughe's Genootschap », een kring van oudleerlingen van de Gentse stadscholen. Deze kring « Moed en Volharding » o.l.v. de latere minister Rolin[20], zond volgende omzendbrief aan de Gentse maatschappijen :

Van Crombrughe's genootschap

Gent, 29n Maart 1870

Gachte heeren,

« Ene zeer gewichtige, thans veel besproken kwestie, is de kiesrechthervorming, en terecht; want het huidige beperkte stelsel, dat enkel gegrond is op de stoffelijke toestand der mensen, is al te strijdig geworden met de geest onzer eeuw om onbestreden te blijven bestaan.

« Zonder te wijzen op de verderfelijke toestand, die zulke wet noodzakelijker wijze uitoefenen moet op de Belgische staat in het algemeen, zij het thans voldoende hier aan te halen, hoe nadelig en tevens kwetsend zij is voor die talrijke klasse burgers, die als onbevoegd of onwaardig worden gehouden om kiesrecht te bezitten.

« Inderdaad, is het niet onbillijk aan het grootste deel onzer landgenoten dit belangrijk burgerrecht te ontzeggen, enkel omdat zij niet eens ene bepaalde som als rechtstreekse belastingen in de staatskas storten, even alsof het bezit van sommige goederen een bewijs van bekwaamheid en onafhankelijkheid ware? De zaken des lands raken immers zowel de niet-schatplichtigen als de cijnsbetalers, en gene hebben zoveel recht zich er mede te bemoeien als deze.

« Deze stellingen zijn zo eenvoudig en natuurlijk, dat zij gene verdediging nodig hebben. Trouwens, dat elkeen die oordelen kan en zich als goede burger gedraagt, het recht toekome 's lands vertegenwoordigers te helpen benocmen, kan niet meer ernstig worden betwist, want al wie aan gelijke wetten onderworpen is, en gelijke lasten 't zij rechtstreekse of onrechtstreekse te dragen heeft (en elkeen is aan deze laatste soort van belastingen min of meer onderhevig), heeft ook aanspraak op 't genot van dergelijke rechten, zodra hij slechts de nodige waarborgen oplevert om ervan naar eis gebruik te maken.

« En dat elkeen er belang bij heeft kiezer te zijn, hoeft evenmin betoog : de noodlottige onderdrukking van den nederlandsche landaard; het schandelijk artikel 1781 van 't wetboek, dat de getuigenis des patroons aanneemt en die des ondergeschikten als nietig aanziet; de hatelijke bloedwet, enz., dit alles weegt hoofdzakelijk op hen die buiten de kieswet zijn gesloten, dit alles zou ongetwijfeld veranderen werd het stemrecht uitgebreid.

« Doch, zonderling genoeg, de mindere standen, juist diegene ten wier voordele een kieswethervorming wordt gevraagd, schijnen zich er mede weinig te bekreunen. Dubbel noodlottig is die toestand : hij verlamt niet alleen de pogingen van hen die ijveren voor gelijkheid en recht, maar, wat nog erger is, het landbestuur maakt er van gebruik, als van ene doorslaande reden, om den ouden staat van zaken te handhaven.

(vervolgt)

A. BRACKE

20. Rolin-Jacquemyns, Gustave (1835-1902 : liberaal minister van Binnenlandse Zaken, 18.6.1878 - 10.6.1884.

ZOEKEN EN ZANTEN

GENT. — Culturele Raad van de Stad Gent.

Op 5 oktober 1969 werd overgegaan tot de officiële stichting van de Culturele Raad van de Stad Gent als vereniging zonder winstoogmerk.⁽¹⁾

Het doel van deze nieuwe organisatie is een centrum van overleg te vormen waarin alle aangelegenheden in verband met het culturele leven en werk kunnen behandeld worden. In samenwerking met het Stadsbestuur zal de Culturele Raad het gemeentelijk beleid in zijn meest verscheidene culturele aspecten adviseren. Tevens beoogt men de coördinatie van de werking van plaatselijke culturele verenigingen en instellingen door het opstellen van een gemeenschappelijk kalender en gezamenlijke publiciteit. De Culturele Raad kan aan sommige manifestaties zijn medewerking verlenen, en desgevallend als organiserende instantie optreden.

De Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen, vertegenwoordigd door de voorzitter Renaat van der Linden en de ondervoorzitter Marcel Daem, respectievelijk effectief en plaatsvervangend lid, nam deel aan de voorbereidende werkzaamheden die uiteindelijk geleid hebben tot de officiële stichting van de Culturele Raad. De naam van Renaat van der Linden staat genoteerd bij de stichters en bij de leden van de Raad van Beheer.

De aangesloten organisaties worden, volgens de aard van hun culturele werking opgenomen in aangepaste werkgroepen. De algemene vergadering van 1 februari 1970 stelde de indeling in deze werkgroepen vast : architectuur en stedenbouw, bibliotheken, diverse culturele werking, film en fotografie, jeugdwerk, muziek, plastische kunsten, professionele en semi-professionele instellingen, sociaal-cultureel vormingswerk, taal en letteren, toerisme, geschiedenis en volkskunde, toneel.

De Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen genoot het vertrouwen van de promotors om als gezaghebbend partner deel te nemen aan de voorbereidende besprekingen, opgenomen te worden bij de stichters en deel uit te maken van de Raad van Beheer. De afgevaardigde van de Bond zal niet nalaten te bewijzen dat hij het geschonken vertrouwen behartigt, zowel in de werkgroep als in de Raad van Beheer.

De Bond, op zijn beurt, schenkt zijn vertrouwen aan de Culturele Raad van de Stad Gent en wenst hem een goede vaart.

M. DAEM

GENT. — Poppentheater Nele viert zijn dertigjarig bestaan.

Enkele jaren geleden werd in ons tijdschrift een hulde gebracht aan het poppentheater Nele toen het zijn zilveren jubileum vierde met een mooie gala-

(1) Bijlagen tot het Belgisch Staatsblad van 6 november 1969. Verenigingen zonder winstoogmerk, nr. 6335, blz. 2777.

Mr. en Mevr. Vermeiren achter de schermen
cliché Het Volk.

voorstelling.⁽¹⁾ In een periode van hoogconjunctuur wordt elke gelegenheid te baat genomen om feest te vieren. Dit is een kenmerk van onze volksaard.

Het 30-jarig bestaan van Nele ging ook niet ongemerkt voorbij.

Op 6 september 1969 werd een voorstelling gegeven die niet betiteld werd als een speciale gebeurtenis voor de toeschouwers. De feestvierders stonden ditmaal achter de schermen. Mr. en Mevr. Vermeiren werden feestelijk in de bloempjes gezet. De medaille van verdienste werd

aan de hr. Vermeiren overhandigd namens het Ministerie van Nederlandse Cultuur. De Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen sluit zich aan bij deze hoge waardering van verdiensten op volkskundig terrein. Graag brengen we een warme hulde aan de opvoedende taak van het poppentheater Nele en aan de voortzetting van een volkskundige traditie die zoveel vreugde brengt bij onze stadskinderen. Moge het Mr. en Mevr. Vermeiren én hun medewerkers gegund zijn nog vele jaren het poppenspel in leven te houden als een volkskundige manifestatie binnen onze stadsmuren.

M. D.

MELDERT. — Tentoonstelling "Meldert vroeger".

De bewoners van deze gemeente in de buurt van Aalst, bij de grens Oost-Vlaanderen - Brabant, staat sinds een paar jaar in het brandpunt van de belangstelling door het zorgen voor groen door rijke boomplanting. Lambert Van de Sype, programmator van de Vlaamse Televisie, nam het initiatief. In 1969 beperkten de inrichters zich niet tot het planten van dennen om hun lokaliteit meer waarde te verlenen, maar de Kulturele Kring organiseerde tevens een bezienswaardige tentoonstelling « Meldert vroeger », in samenwerking met de Heemkring Ascania, op 1 en 2 november 1969 in de gemeentelijke jongensschool.

De boeken, voorwerpen, beelden, dokumenten, enz. werden rond bepaalde tema's en/of grondstof geschikt : evolutie van de verlichting, keukengerei, Vlaams kloostertin uit de achttiende eeuw, verzameling tin en aardewerk, de hop alhier,

(1) O V Z XXXX (1965) 134. Het poppentheater Nele viert zijn zilveren jubileum. R.v.d.L.

wapens uit de periode van Napoleon tot de tweede wereldoorlog, varia (schrijfmachine, foto- en fonograaf), stenen uit de lokale zandsteengroeven, saxofoon bas si^b van Adolf Sax (slechts twee exemplaren in het land), religieuze voorwerpen, dokumenten uit het kerkarchief, bewaard in het rijksarchief Gent, religieuze boeken allerlei, historische dokumenten en publikaties i.v.m. Meldert en Affligem, smeedijzeren voorwerpen, huishoudelijke gebruiksvoorwerpen vooral voor gezin en school, siertostellen, maten en gewichten, boerenalaam, schilderijen, verzameling helmen van Frans De Bondt. De keurige katalogoog vermeldt meer dan driehonderd nummers, terwijl de stenen en de hop als een globaal gegeven worden aangestipt. De talrijke bezoekers hebben vol bewondering en verwondering de rijkdom van hun lokaal leven beschouwd. De kulturele kring heeft een waardevol initiatief genomen. Wij wensen, dat de expositie van het verleden blijvende vruchten zal opleveren voor de heem- en volkskunde.

R. v. d. L.

GODVEERDEGEM & STRIJPEN. — Sagen. Heksen. Vrouwen met open paraplu zonder regen.

't Is vandage zaterdag, heilige zaterdag, hei. Ik vertel op mijn woord van ere hetgeen dat 'k ik ondervonden heb. Ik komme van eigen, ik was negentien jaar, ge weet hoe dat het gaat, ik had ik natuurlijk een meisje da 'k kendege. Zo dus op een zekere dag ben ik daar toegekomen bij mijn meiske en 'n beetje late geamuzeerd, geklapt en gezeverd, dat het 'n beetje late was. Dan weer naar huis gekeerd, om welk uur 'n kan ik niet meer zeggen. 't Was toch heel zeker rond den twaalf uren, dat 'k ik weerkeerdege. Aan de kerk te Strijpen gekommen brak ik de guidon van mijnen velo.⁽¹⁾

— 'k Zegge : wat is datte? Ah, 'k zegge, 'k moet te voet, hei.

Gegaan tot aan Van de Veldekes' hof. Daar ontmoettege 'ke een vrouwe, in 't wit gekleed mee hare paraplu open.

— 'k Zeg, nondedore : wat is datte? 't 'n Regent genen drup en 't staat hier ene mee haren paraplu open.

Zo dus. Ge moet nie vragen, op wat da 'k ik begost te peizen. Nou voortsgegaan en twee-, driehonderd meter of 't kost wel vijfhonderd meter zijn ook verder gekomen en 't stonden daar tweeje.

— 'k zeg : goeien avond. En ze spraken zij niet, ook mee de paraplu open.

— Ah, 'k zeg : wat is dat : genen drup regen en mee ne paraplu open staan.

Arei, voortsgegaan. Van aan de Veldekes naar Voskeses Saas. is 't ne gele nend. Ge moet niet vragen in welk een toestand da 'k al verkeerdege. Jonge kadees, hei. Allei. Van aan Voskeses Saas naar de plaats te Roborst, mijn geboorteprochie. 'k heb 'k ik niets gezien of gehoord. Van als ik op de plaatse kom, stonden ze d'r alle drei, mee de paraplu open.

En 'k vrieg hulder :

— Wat moette gulder van mij hên?

(1) guidon = stuurstang van de fiets.

Z' n antwoorddegen zulder niet.

En 'k zegge :

— Wat nou gedaan?

Van op de plaatse tot aan mijne thuis nog een helen eind. Dood van schoutte heb 'k ik me daar geriskeerd om naar huis te gaan. De hage die daar stond, was een herteleren hage en die begost te beven en te schudden, hei, just gelijk dat z' uitgetrokken wierd. En mijn oude moeder had dat g'hoord en ze stond op en ze vrieg, wat dat er was. Ik kost niet meer antwoorden. Volgens mij hebben ze mij daar verlaten. Wie dat het was, dat weet ik niet. Volgens mij waren dat heksen of toverheksen. 'k 'n weet het zelf niet, zulle.

Nou, de volgende dag — wij hadden zo nen groten hond, ne jachthond. 'k Zeg :

— 'k Ga dien' hond ne keer meedoen mee mij. Dat was nen hond, een wreed braven hond, maar nen wreed gevaarlijken hond.

— 'k Zeg : ga ne keer mee bij mij lieveke. Weergekeerd bij mijn lieveke. Niets gezien. Weergekeerd naar huis, ah, vaneigens zo late niet als die nacht. Toch niets gezien. Zo dus, 'k 'n weet niet, wat dat er mij overgekomen was. Hetgeen dat 'k vertelle, is waar gebeurd. Dat is gebeurd rond de jaren vijf-, zesentwintig.

Zegspersoon : Van Effelterre Alfons, 65 jaar.

Beroep : schrijnwerker, Strijpen.

Een toverheks en een van de alf geleid.

Wij werkten in de walen. Wij gingen op voor acht dagen en de zaterdagavond kwamen wij naar huis en wij staptegen af in de statie te Rozebeke. Een endeke gegaan en al mee ne keer 'k zag daar iets achter een boom zitten. 'k Peis in mijn eigen :

— Wat is dat nou?

En dat was een wijf die daar zat te lezen in een boek, achter dien boom. En als ik er recht over was, ja, ik had ze herkend. Dat was Wieze van den Dries te Sinte-Gorens.⁽²⁾ Zij had zij den naam, dat 't een toveresse was. Ja, ik van niet niet meer weten. Ik weiger mijn bane. Ik stap al over den ijzerenweg en ik kom ginder op de strate, ginder aan mijn nonkel Fons. Dat is de steenweg van Rozebeke naar Michelbeke. En ik ging zonder iet te weten de steenweg langs heen. Maar nou als ik een end gegaan was, recht over mijn thuis gindre, stond een kapelle en dat was Sent Betsons kapelle, Sen Sebastions kapelle. Bah, 'k peis ik in mijn eigen : ik zie daar al zo die kapelle staan. 'k Zeg :

— Wat lope 'k ik hier te doen?

Ik sta d'r zo vlak voor, voor die kapelle en ik make mij een kruis. En tus was ik bij mijne zelve were. En ik kom 't land afgegaan, da 'k weer al o'ver den ijzerenweg moest kommen voor naar mijnen thuis te gaan. Ja, ik kwam ekik thuis.

— Ha, zegt ze moeder, ge zijt wat achteruit.

Ja, ze zag zij dat op mijn wezen, dat 'k nog wat bleek was, ievers van 't schou zijn.

(2) Sinte-Gorens = Sint-Goriks-Oudenhove.

Zegt ze :

— Wat zijde gij tegengekomen? Gij zijt iets tegengekomen.

'k Zegge :

— Ja.

Ik hê 't geval daar verteld, wat da 'k daar tegenkommen ben.

— Ak, 't is toch een schou brokke, zegt ze. Ze heeft toch de naam, zegt ze, dat ze een toveresse is.

Zegspersoon : Van den Driessche Hektor, 63 jaar.

Beroep : Metselaar, Godverdegem.

Jozef Van Effelterre.

Volksuitdrukking "Het dertiende viggen".

In het gebied van de Vlaamse Ardennen weerklonk vroeger vrij regelmatig de uitdrukking : Hij (of zij) is thuis het dertiende viggen. Daardoor bedoelde de spreker, dat een kind thuis te weinig eten kreeg of dat het er verstoten werd.

Waar stamt de uitdrukking vandaan?

Een zeug heeft veelal twaalf, veertien of zestien tepels. Bij een uitzonderlijke verdeling telt het dier er minder, dat wil zeggen een onpaar getal.

De zeug die slechts twaalf tepels heeft, kan gebeurlijk dertien biggen werpen. Dan bestaat er voor het dertiende beestje geen plaats of mogelijkheid om gewoon te zuigen. Na twee dagen immers « zetten de viggetjes zich vast », met andere woorden : zij gaan dan altijd aan dezelfde tepel trekken. Het dertiende biggetje wordt dan onwillekeurig verstoten en moet wachten tot een ander diertje verzadigd is voor het kans krijgt om zich te voeden. Dergelijk biggen is licht een tikje zwakker. Aldus verstaat men duidelijk de uitdrukking : 't is het dertiende viggen »⁽¹⁾.

R.v.d.L.

VELZEKE en ST.-LIEVENS-HOUTEM. — Rivaliteit in een lied. Een jaarmarkt.

De jaarmarkt te St.-Lievens-Houtem op 12 november (feestdag en begankenis van Sint-Livinus) is in Zuid-Oost-Vlaanderen wijd en zijd bekend. Velzeke, vijf tot tien kilometer daarvan verwijderd, beschikt over een ruim dorpsplein. Vroeger, vooral in het begin van onze eeuw, stroomden daar kooplieden, kramers, landbouwers en reizigers samen die uitrustten om op 12 november op de jaarmarkt te « Houtem » te arriveren. Velzeke viert op 11 november zijn patroon St.-Maarten. Lieden op en rond de dorpsplaats begonnen omstreeks 1900 op de feestdag handel te drijven, kramen te plaatsen en 11 november kreeg de naam « kermis St.-Maarten ». Enkelen spraken natuurlijk reeds van de « jaarmarkt Velzeke ». Het gemeente-

(1) Zegspersoon A.D.R., handelaar, 45 j., Nederbrakel, stamt van landbouwersfamilie. Hij hoorde de uitdrukking vroeger regelmatig in het gebied van Oudenaarde, Geraardsbergen, Ronse.

De uitdrukking komt niet voor in « Zuid-Oostvlaandersch Idioticon » van Isidoor Teirlinck, door de Kon. Akademie met goud bekroond. Gent, 1908.

bestuur op dat ogenblik dacht klaarlijklijk aan onmiddellijk gewin in plaats van de organisatoren aan te moedigen en legde zware plaatsgelden op. De markt kende geen lange levensduur. Een herinnering aan het plan en het feest leeft voort in een lied :

LIED VAN DE JAARMARKT.

1.

*Vrienden, ik heb het vernomen,
dat 't jaarmarkt Velzeek was.
Daarom ben ik gekomen
Men mijn koeke eerste klas.
Ge moet niet verder lopen.
Weet, dat wij geestig zijn.
Kom bij mij ene kopen,
Een koeke, groot of klein.*

2.

*Zie hoeveel mensen 'thope'
Hier op de plaatse staan,
Die allen een koeke gaan kopen
Om mee naar huis te gaan.
Ge moet daar niet staan klagen
Met het geld in uwe zak.
Komt hier bij onze wagen
En koopt op uw gemak.*

3.

*Als gij nu thuis zult komen
De koeke al in uw hand.
Ge zegt : zie toch eens moeder :
Is dat nu niet plezant?
Die kost maar tien centiemen.
Dat is toch echt goedkoop.
Een ander van twee kluiten
Is meer dan nog zo groot.*

4.

*Maar vele meisjes klagen :
« Zij geraken aan geen lief ».
Komt hier rond onze wagen
En koopt er uw gerief.
Wilt u maar ene kopen
Van ene cent of tien.
Geeft hem aan ene jongen.
Hij zal u geerne zien.*

5.

*Jonge meisjes, voor het leste.
Wilt gij mij goed verstaan?
Ik raad u voor het beste
Om naar Houtem niet te gaan.
Blijft liever hier rond lopen.
Gij maakt ons jong en blij.
Al die er twee zal kopen,
Krijgt er nog een poeske bij.*

Refrein :

*Jonge meisjes, komt gelopen.
Koopt een koeke, fris en fijn.
Komt, wilt toch ene kopen.
Gij zult niet bedrogen zijn.⁽¹⁾*

De muziek blijkt een aanpassing op een aria uit de operette « La fille de Madame Angot » van Charles Lecocq (Parijs °1832 †1918). Het refrein toont een verrassende gelijkenis met de derde beweging (polka) uit een Engelse dans met de benaming « Double lead trough », Headington, Exfordshire. Geldt het een ritmische variante? Zie « De Dansdeel ». Volksdansen voor geoefende volksdancers, verzameld door Huig Hofman, bewerking der dansmelodieën door René Milio. Volksdanscentrale voor Vlaanderen, nummer 3, 1960, derde druk, 8690. Mijn kollega Wilfried De Rouck, Zottegem, deelde me de laatste nota mee. Ik dank hem oprecht.

(1) Opgetekend te Velzeke bij J.B., 71 j., huishoudster.

In sommige streken blijkt of bleek het geven van een koek aan een meisje een poging te wezen om contact aan te knopen. Ter Gouw deelt in zijn *Volksvermaken* mede, dat in de omgeving van Tielde de vrijer op de kermis een koek voor zijn vrijster koopt. Wanneer zij de koek onder de arm houdt, geldt het als een teken, dat hij haar gevraagd heeft. Wanneer de vrijer de volgende zondag een bezoek brengt en zij biedt hem het eerste stuk aan dan beduidt dit, dat alles in orde is!

Mijn zegspersonen te Velzeke verklaarden, dat ze de zin van dergelijk gebruik niet kenden.⁽¹⁾

Renaat van der Linden

BACHTE-MARIA-LEERNE. — Kleurfilm "Vijf jaar leven in de gemeente 1965-69"

De diensten van de televisie zoeken specifieke titels om het karakter van een uitzending te omlijnen. « Op de man af » en « Ten huize van » beduidt, dat de diensten het leven en streven van bepaalde personen trachten te doorgronden. De televisie is een mastodont met lange grijp- en knijparmen, maar een ploeg van zoekers en van technici, die vaak geen contact hebben of hadden met de personen en de toestanden die ze benaderen.

Deze bondige beschouwing hoort als inleiding bij een kleurfilm, die warm en wijd, dicht en echt het leven van een gemeente bestrijkt. Mensen van de eigen lokaliteit hebben een belangrijk dokument opgevat, doen groeien en samengesteld. De burgemeester baron J. t' Kint de Roodenbeke nam het initiatief. Robert van Loo trad op als cameraman, Roger Bombeke zorgde voor de montage, Walter De Weirdt voor de tekst, de gemeentesekretaris van Cauwenberghe (reeds gedekoreerd met ons Orde van Pintje Dek!), Clement Lambert en Noël Van den Bossche hielpen te pas en te onpas. Deze homogene ploeg werkte van de eerste tot de laatste met geestdrift aan een waarachtig heemkundig dokument van de bovenste plank. Verlangt U een cyclus « van de wieg tot het graf »? U krijgt onbetaalbare opnamen: de doop van het vierde kind van de heer burgemeester in 1969, met het ritueel in de kerk, de felicitaties bij de kerk, de begroeting thuis; de uitvaart van een schepen en van een vooraanstaand volksvriend; de kinderen in de kleuterklas en bij de zuster en de meester aan het rekenen en het tekenen, de kinderen op de speelplaats en op het speelterrein bij het bos; de jongens in hun element op een pony tijdens een wedstrijd, op een voetbalplein, in aktie tijdens een toneelopvoering; de bejaarden bij hun feesten, een bezoek aan de oudsten van de gemeente; de decoratie van oudstrijders; vele fazen uit een mensenleven schieten er holderdeholder door elkaar. Verlangt U de jaarkrans, van januari tot december? Het werk op het land in alle seizoenen, van het zaaien tot de oogst, de processie op halfhoogst, de kermis met de paardjesmolen en de renners. Het ambacht trekt de aandacht in een houtbedrijf, in een veevoederszaak en in een stokerij. Gelegenheidsspel beleeft u in een « autopedpret » van volwassenen op een weg die men aan het aanleggen is. De film « Vijf jaar Gemeenteleven » is een dokument dat men voor de periode 1965-1969 voor vele punten als enig bezit zal blijven aanwijzen. Alle personen die erbij betrokken zijn, verdienen onze felicitaties.

Renaat van der Linden.

(1) J. ter Gouw. *Volksvermaken*, 1870, 443.

BOEKBESPREKING

Album Kunstschilder Guillaume Michiels. 1909-1969. Uitg. Westvlaamse Gidsenkring. Tijdschrift "De Gidsenkring", Brugge, VII (1969) nr. 4, 48 blz., 11 ill., 4 bedevaartvaantjes ingevouwen.

Guillaume Michiels van Brugge is niet alleen een knap kunstschilder, maar tevens een hoogstaand en vooraanstaand volkskundige, o.a. door zijn belangrijke en uitgebreide reeks werken over de « Ikonografie der Stad Brugge », door zijn onverpoosd zoeken en verzamelen van volkskundige voorwerpen, door het inrichten van belangrijke exposities en door de exposities van zijn belangrijke verzamelingen, als verzamelaar en tekenaar van bedevaartvaantjes, enz.

Het stemt tot vreugde, dat de Westvlaamse gidsen onder leiding van Drs. Frans Vromman een waardig album aan de gevierde aanbieden. Fernand Traen, schepen van cultuur, en G. Gyselen, directeur van de provinciale dienst voor cultuur, wijzen op de verdiensten van de artiest, zijn werking in de Commissie voor Stedeschoon, zijn artistieke, heemkundige en didaktische bedoelingen, zijn sociaal gerichte trekken. De letterkundige E. Buysse schetst bondig de kunde en de activiteiten van zijn vriend. A. Viaene maakt de « *Lof der stede van Brugghe* » (uit het historisch werk van Jan Pieter van Male). Van Male heeft de eerste lofspraken over Brugge in de oorspronkelijke (meestal Latijnse) versie en in Nederlandse vertaling samengebracht. De redakteur van « Biekorf » neemt een soort kronologische katalogoog van auteurs uit het handschrift (het eerste deel van Van Male's werk is in handschrift bewaard) over en vat die samen. H. Stalpaert levert schetsen « *Uit het ambachtsleven in vroegere tijd: De Brugge Barbiers ofte Baerdemakers* »:

Benamingen van baerdemakers en van het ambacht in de oudste oorkonden, het patroonschap van de HH. Cosmas en Damiaan, de twee soorten leden onder het ambacht van de chirurgie en hun taak, gegevens uit de keure van de 14e of 15e eeuw over het dagelijks leven van de barbiers, de inrichting van het ambacht en de verplichtingen aan de suppoosten opgelegd met pittige biezonderheden, vorm en soort van uithangtekens, het leven en streven van een vervlogen periode. Drs. W. Giraldo vestigt de aandacht op een aantal oude teksten i.v.m. de drie hoogtepunten, uit de levensloop van de mens « *Geboorte, huwelijk en dood te Brugge* » (uit oude dokumenten). Het betreft een veelzijdige belichting van deze hoogtepunten, met een scherpe visie op sociale toestanden en talrijke oude volksremedies. Vondelingen, kinderkwalen, bestrooien van de kerkvloer, danspartijen, huwelijksgiften en andere gegevens komen aan bod.

Guillaume Michiels heeft zelf een bijdrage geleverd « *Bedevaartvaantjes verzamelen* ». De geschiedenis van de vaantjes, de oude en nieuwe waarde op kunstgebied en de vormgeving, het gevaar voor verdwijnen van de vaantjes, de verzamelingen van mevr. O. du Caju, van de Koninklijke Bibliotheek ((Pren-tenkabinet), de groei van de waardering, de vaantjes op schilderijen, de evolutie der vaantjes, de profane vaantjes krijgen allen een beurt.

J. Vandamme behandelt « *De stich-*

Zelfportret van Guill. Michiels (1961)

Copyright Westvlaamse Gidsenkring Brugge.

ting van de Brugse Stadsbibliotheek en de eerste Bibliothecaris». Dr. R. Van Eenoo tekent een fijn profiel «*Van een Pressofiel en oude Brugse Kiesbladen*», hoe het toeval een rol speelt in het historisch speurwerk, hoe het persbeeld dat Vlaanderen en Brabant in de negentiende eeuw vertoonde, haast volledig in kaart is gebracht, hoe minstens een tiental wetenschappelijke publicaties aan de gevierde schatplichtig zijn, want de verzameling aan krantenspecimina van de gevierde behoort tot de rijkste van het land.

Karel de DECKER & Eugeen van den BROECK: Pol Heyns. Archivaris van de Vlaamse Volkskunde. Vlaamse Toeristische Bibliotheek, Antwerpen, 108, juli 1969, 16 blz., 14 ill.

Bij het beschouwen van de illustraties zou de indruk kunnen ontstaan, dat Pol Heyns een voorliefde koesterde voor letterkundigen, want we ontdekken er hem in gezelschap van Valeer de Pauw, Emiel van Hemeldonck, Ernest Claes en Aster Berkkof, Willem Putman en Albert Westerlinck, e.a. Pol Heyns was veelzijdig, doch de volkskunde gold als hoofdzaak voor hem. De samenstellers van de bondige biografie hebben hem dan ook het epiteton «*Archivaris van de Vlaamse Volkskunde*» toegekend. Hij werd een der eerste Vlaamse radio-reporters in 1935. Vanaf dat jaar tot 1944 bracht hij 1300 in Vlaanderen verzamelde en opgenomen volksliederen bij elkaar. 1088 daarvan werden op platen vastgelegd. Tijdens zijn tienjarige dienst aan ons radio-instituut bezorgde hij om de veertien dagen gedurende twintig minuten volkskunde. Het spreekt vanzelf, dat hij «*Volksliederen*» publiceerde. De opname van zijn liederen was zo degelijk verantwoord, dat het Volksarchief van Berlijn zijn wijze van opnemen navolde. Voor zijn publicatie

De bijdragen van H. Stalpaert, W. Giraldo en Guillaume Michiels hebben voor de volkskunde meer dan gewoon belang, voor HET AMBACHTSWEZEN, DE ZEDEN EN GEBRUIKEN, DE VOLKSKUNST. Zij betekenen in een album voor een begaafd kunst schilder, een diepdoorvoelde hulde en waardering van de volkskundige Guillaume Michiels

Renaat van der Linden

was hij veeleisend, zodat een schromelijke wanverhouding ontstond tussen wat hij in het licht heeft gegeven en het werk dat hij heeft verricht. Na 1944 werd Pol Heyns hoofdredakteur van «*Ons Volk*» en ontdekte en hielp menig jong talent.

Zijn hoofdwerk bestond in een uitvoerige studie over de zeden en gebruiken van de levensloop, van de wieg tot het graf. Zijn basis lag in volhoudend verzamelen. Hij bracht een bibliotheek van meer dan zeventuizend volkskundige werken samen, schreef elke dag minstens tweehonderd steekkaarten en beschikte er over een paar honderdduizend voor zijn studie. Ongeveer zeven tiende van het voorbereidend aantekenen op steekkaarten was klaar, toen een langdurige en pijnlijke ziekte hem bellette zijn levenswerk te zien groeien. Een deel van de levenskring was in een eerste opstel reeds klaar, nl. geboorte en wieg. Door zijn vroeg verscheiden hebben we een kans voor een standaardwerk gemist. Zijn bescheiden werk «*Palmzondag. Een volkskundige studie*» (die hij

me bezorgde met een opdracht : Kollegiaal aan Renaat van der Linden van harte ...) telt 77 bladzijden, maar 197 nauwkeurige aantekeningen verwijzen naar zijn bronnen. Indrukwekkend verzamelen, streng wetenschappelijk orde-

nen en verklaren kenmerkten hem. Tien jaar na zijn heengaan (12 april 1960) drukt zijn verlies nog immer als een zware leemte.

Renaat van der Linden

Willem LENAERS : *Panorama van Stramproy en omgeving*. Uitgeverij in eigen beheer Reinestraat 14, Stramproy, 1965, 130 blz., ill.

Idem. *Persbelichting en Facetten van Limburg* 1967. Ibidem. 32 blz., ill.

Idem. *Gids voor Stramproy*. Ibidem. 1968, 20 blz., ill.

De bewoners van sommige lokaliteiten of gewesten dienen werkelijk als bevoorrecht bestempeld te worden op heemkundig, toeristisch en volkskundig vlak. Een vorser met het geduld van een benediktijn, met het inzicht van een historicus die vele bronnen raadpleegt en uitpluist, met de toewijding van een apostel, brengt voor dergelijke « bevoorrechte » gebieden allerlei gegevens samen, bundelt die « als gesneden brood » voor de leerkrachten en als een festijn voor alle weet- en nieuwsgierige geesten.

Willem Lenaers is dusdanig vorser. Hij biedt een panoramatisch beeld van Stramproy. De drie werken van hem belichten allerlei facetten. De eerste bundel bestrijkt de meest verscheiden terreinen : bedevaarten, familienamen, deuntjes en rijmpjes, bloemennamen, volksdevotie, volkstypen, heksen, soldatentaal, kosteren, kruisen en kapellen, molens, plaatsnamen, wevers, zangers en muziek, enz. Een onderwerp komt niet systematisch aan bod, maar het geheel biedt het beeld van een mozaïek, waar men traag en moeizaam moet zoeken.

De Persbelichting verstrekt een min of meer duidelijk overzicht van hetgeen

in drie eeuwen in dit gewest op verschillend gebied verscheen. Zeer vele kranten en tijdschriften worden aangehaald. « Karnavalskranten » zijn niet in de lijst opgenomen, wat toch een leemte veroorzaakt. Bladen en blaadjes komen en gaan. Het beduidt een winstpunt een overzicht te krijgen. Inhoud en waarde kan men nochtans niet bepalen. Naast dit overzicht krijgen we holderdebolder handschriftkunde, dagblad-schrijvers en letterkundigen, vooraanstaande figuren, reuzen, een peelwoning, een wegwijk als een bedevaartoord, molens, volkszang en fabrieken.

De Gids bevat naast de kaart alle mogelijke wetenswaardigheden over straten en wegen, gebouwen, bomen. Processiewegen, Teuten (handelsvolk met eigen taal), Sint-Hubertussleutel, bloedzuigers, smeden, Oranjelinden, en andere voorwerpen komen wel even aan bod.

Stramproy, de Limburgse gemeente die ten westen van de Maas aan onze grens ligt, krijgt hier in drie uitgaven een aantrekkelijk, maar niet volledig beeld.

Renaat van der Linden

'T BEERTJE. Volkskundige almanak voor West-Vlaanderen 1969. Uitgave Bond van Westvlaamse Folkloristen, Brugge, 74 blz. P.R. 4512.63, 50 F.

'T BEERTJE. Volkskundige almanak voor West-vlaanderen 1970. Uitgave Bond van Westvlaamse Folkloristen, Brugge, 64 blz., P.R. 4512.63, 50F.

'T Beertje bekleedt een speciale plaats in West-Vlaanderen. Op de kaft troont het dier met het wapenschild en de wereldbol! Dergelijke almanak bestrijkt het leven heel en al en verschijnt even stipt in het land als een piot na zijn « congé » in de kazerne. De recensie van '69 geraakte niet in de bomvolle laatste nummers van vorig jaar en zo staan er twee Beertjes tegelijk aan de deur. Ze zien er jong uit, alhoewel ze acht- en negenentwintig jaren tellen. Beren worden gewoonlijk zo oud niet, maar de Westvlamingen zijn taai in elk opzicht. Eén punt is gewijzigd in deze twee nummers : een geëerde en geleerde De Beer, dr. in de Beer-ologie, behandelt bondig en kundig alle publikaties die het licht zagen in het verstreken jaar en belang hebben voor heem- en volkskunde. Zo beginnen we ongewoon met de vermelding van het zware, maar waardevolle nagerecht dat sinds twee jaar opduikt, dank zij de vriend Hervé Stalpaert.

't Beertje 1969 huldigt heel even, maar raak de Hoofdman, prof. em. Strubbe, herinnert aan de voormannen Marcel Casteleyn en Jules Fraeyman,

maar schiet een hoofdschotel vol rake scheuten op het « Spelewerk » : 't *Brugse Spellewerkjaar* van 't Beertje, *Spellewerk in Vlaanderen* van Jos. de Smet, *Leerschool en spellewerksschool te St.-Kruis* van M. C.(afmeyer) (20-48), *Spellewerkend zie 'k u geerne...!* van Emile Buysse, *Leni vertelt over het spelletwerken te Egem* van H. S.(talpaert), *De Meikeverrente* van G. P. Baert, 'n herrinnering aan Adolf Lootjes, Meinnachtkotjes (op eerste meinacht gebouwd), een lied en gebed tegen de pest. Elk die belang stelt in kant en spelletwerk dient zich dit nummer aan te schaffen.

't Beertje 1970 bestrijkt even fel en hel drie verscheidene onderwerpen : *De oudste gevelstenen te Brugge* door Hervé Stalpaert, *Het Corporatiehuisje van de Korendragers te Brugge* door A. Schouteet, *Duiven en duivensport* door Jos. de Smet, *Op 't Hoekske te Maria Aalter* door M. C.(afmeyer), *Elk het zijne* door G.P. Baert, een *moordlied* van 1843, door H. S.(talpaert).

't Beertje : een rijke traditie en een waardevolle bron voor ons volksleven!

Renaat van der Linden.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond bevordert de studie van de volkskunde en geeft sedert 1926 het tweemaandelijks tijdschrift « Oostvlaamse Zanten », waarin volkskundige bijdragen en de uitslagen van de enquêtes in Vlaanderen gepubliceerd worden.

Hij schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijkse prijsvragen over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen en reizen.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond in 1927 in het Voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, is sedert 1962 overgebracht naar het Kinderen Alynshospitaal, Kraanlei 41, Gent. De Bond ondersteunt het Museum dat de stad Gent bij besluit van 27-9-1931 in bescherming heeft genomen. Het staat onder toezicht van een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Raad van Beheer: erevoorzitter: E. Boonen; voorzitter: Lic. R. van der Linden; ondervoorzitters: Lic. M. Daem en J. Pieters; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeesteres: H. Depoorter; leden: Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, Lic. L. Hoste, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, G. Van Peteghem en G. Weze.

Dagelijks bestuur van de Bond: voorzitter: Lic. R. van der Linden; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeesteres: H. Depoorter; lid: Dr. R. Haeseryn.

Kommissie voor volkskundige Enquêtes: voorzitter: Lic. R. van der Linden; leden: M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, J. Pietres en G. Weze; adviseurs: Lic. H. Arens en M. Van Wesemael.

Kommissie voor feesten en reizen: voorzitter: G. Weze; leden: M. Broeckhove, G. Hebbelynck, G. Van Audenhove, F. Van Bost en G. Van Peteghem.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde: erevoorzitter: E. Boonen; voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter: Dr. R. Haeseryn; konservator: Lic. L. Hoste; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeester: G. Hebbelynck; leden: H. Depoorter, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden en G. Van Peteghem.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde: voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter: Dr. R. Haeseryn; penningmeester: G. Hebbelynck; konservator: Lic. L. Hoste; sekretaris: M. Broeckhove.

(Vervolg van tweede blz. van de kaft).

De **Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es en anderen — **Devotie tot de Heilige Donatus**, door M. Broeckhove — **Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding**, door R. van der Linden — **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mevr. L. Bataille-Hiel — **Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14e en 15e eeuw**, door M. Daem — **Register op G. Celis: Volkskundige Kalender . . .** door F.M. Olbrechts — **De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel**, door J. VERMEULEN — **Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke**, door J. Laureys — **Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal (avec un résumé en français)**, door R. van der Linden en G. Simons — **Duiventorens in Oost-Vlaanderen**, door O.S. Depraet.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen: Jaarlijkse bijdrage gewoon lid: 175 F; gezinslid: 50 F (zonder tijdschrift); gepensioneerde: 100 F; beschermend lid: 300 F; steunend lid: 500 F; buitenland 250 F; maatschappijen: 500 F.

Abonnement op Oostvlaamse Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, boekhandel, verenigingen, enz.): 200 F; buitenland: 250 F per jaargang.

De v. z. w.

NOORDSTARFONDS

steunt Oostvlaamse Zanten.

HET NOORDSTARFONDS

is de kulturele stichting

van de vlaamse verzekeringsmaatschappij

DE NOORDSTAR EN BOERHAAVE

te Gent.

Sparen altijd...

beleggen nul

Het
GEMEENTEKREDIET VAN BELGIE
Gesticht in 1860

biedt U een ganse reeks absoluut veilige en hoogst renderende beleggingen aan :
Kasbons aan toonder (met zeer flinke interest)
Depositoboekjes :
Kapitalisatiebons : die een kapitaal netto verdubbelen in slechts 12 jaar.

SPAREN BIJ HET

**GEMEENTEKREDIET
VAN BELGIE**

...ZEKER EN VAST !

